KIRKE OG KULTUR

INNHOLD:

HEFTE 7 SEPTEMBER 1933 40. ÅRG.

REDAKTØR: EIVIND BERGGRAV

Kirke og kultur utkommer med 1 hefte hver måned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10.oo pr. år, utlandet kr. 12.50. Kan bestilles på postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspedisjonen, Rådhusgaten 30B. Eftertrykk av tidsskriftets artikler uten kildeangivelse er forbudt.

KRISTENDOMMENS VEI:

FRA FORSTAND OG FØLELSE — TIL FUNKSJON

Av EIVIND BERGGRAV

Vi står foran en ny dom over kristenlivet. Vi er så vant til det gamle: at kristendommen blev prøvet på tankens egg og søktes dømt fordi den ikke var intellektuelt holdbar. Man prøvde da, iallfall i siste omgang, å trekke sig tilbake til den posisjon at kristendom var følgeskap, var *handling;* og på fruktene skulde den kjennes.

Nu kommer en ny tid og går oss på klingen nettop angående kristendommens handlingskraft. Det er slutt med intellektets overherredømme, man spør ikke lenger så meget efter logisk holdbarhet. Man spør efter *effektivitet.* Altså nettop efter det som kristendommen har regnet for sin spesielt sikre kredit. Nu er det kristendommens effekt-konto som blir eftersett. Det som de kritiske hefter sig ved, er ikke lenger det urimelige ved troens innhold, men det tvilsomme i troens «nytte». De kristne er ikke et grand bedre enn andre, sies det; de er like hatske, like sladderlystne, like lure, like mistenksomme og like polemisk ukjærlige som andre; man merker ikke deres kristendom på deres borgerlige liv heller; de snyter like godt i selvangivelsene som andre, de trekker sig like godt undav de personlige forpliktelser som betyr offer; og sig imellem har de det trangt og dømmesykt og er litet glade. Kort sagt: *det gjør ingen forskjell om et menneske er kristen eller ikke.*

Man kan prøve å avvise alt dette ved å påstå det motsatte og føre en del beviser for det. Anklagen beror på manglende intimt kjennskap, kan man si. Dessuten er angriperne forut inntatt imot kristendommen fordi de personlig *ikke vil* bøie sig for dens krav. Det er den gamle historie at verdens barn tar forargelse av korset. Derfor er det de kristnes ære at de blir dømt slik. Det er salig å bli forfulgt av verden. Det er i virkeligheten tegnet på at *alt er i orden med oss.*

Formodentlig er dette virkelig det gjennemsnittlige kristne svar på tidens anklager. Der tales riktignok i kristne kretser stadig om å gjøre bot, også for kirkens synder o. l. Men hvis noen har noe å utsette på de kristne, så har han allikevel alltid urett. Det er en grunnfestet betraktning at alt er i orden med de kristne, alt er galt med de andre.

Det er ikke noen nytte i å søke å skifte sol og vind i denne tvist. Den interesserer ikke, fordi den blir ufruktbar som all prosedure.

Det vi vil peke på, er et langt alvorligere fenomen. Den kritikk som vi refererte, behøver ikke i sig selv å være berettiget. Like fullt er den vesentlig, nemlig som et symptom på en ny måte å undersøke på, en ny måte til å velge eller vrake på mellem verdier. Verden holder på å danne sig en helt ny kontroll. Den vraker overalt det gamle og går revolusjonært inn for *effekt-prøven.* Dette er ikke noe som kommer ved «overveielse», ved tankeganger som hver enkelt først må lære å kjenne. Det kommer som en bølge som løfter og tar også dem som intet aner om nye vurderinger. Det nye holder på å bli noe selvfølgelig som også de uvidende kan komme til å bli uttrykk for. Den mest foraktelige lille petit-kritiker i en lokalavis er kanskje bare et fnugg på bølgekammen. Det vilde være dumt å se på fnugget og le — og overse bølgen.

Hvad er det for en bølge?

Før krigen forstod vi ikke ansatsene bedre enn at vi talte om en ny-romantikk som var i anmarsj. I kraft av loven om vindeltrappen mente vi at efter realisme og naturalisme vilde der nu selvfølgelig komme en romantisk periode. Dette gav ikke nogen frisk smak for det nye. Det kunde nok i visse måter være behagelig igjen å få romantiske tider, men det kjentes i grunnen kjedelig.

Nu viser det sig at det ikke er noen ny romantikk. Det hele ligger i et ganske annet plan. Det nye er ikke kommet som en returbevegelse til gode gamle synspunkter. Det er utsprunget på en gang av de eksakte videnskapers eksistensanalyse — og av en hunger i slekten.

Man forstår ikke rekkevidden hvis man ikke ser at det dreier sig om selve veien til *sannhet.* Hele vårt kopernikanske

tidehverv sidestiller sannhet med faktum. Slagordet har vært «eksakt» forskning: innrangering av fenomenene i faste lovbaner, og kontroll av deres virkelighet ved å prøve om de var håndgripelige. Årsakskjede og materie-konstans har vært grunnpillarene i verdens syn på virkelighet og sannhet.

Man må ikke tro at disse pillarer nu er blitt rystet, slik at man kan falle trygt tilbake til den gamle vilkårlighet og «tro hvad som helst». Det er noe ganske annet som skjer. Der skjer en overgang til en *helt annen basis.* Hvor meget der skal bli stående av det gamle syn avgjøres ikke ved noen debatt om dets detaljer, men av hvordan det organisk passer inn i det nye.

Årsaksloven *faller* ikke, men den blir noe *annet.* Man kaller den foreløbig for en *statistisk* lov, nemlig fordi den bare registrerer hvad som i regelen skjer, men ikke mer setter grenser for hvad der *kan* skje. Mens den gamle videnskap var ute efter *det som er,* er den nye innstillet på det *som skjer.* Materiebegrepet forsvinner kanskje ikke, men det blir ikke lenger *konstitutivt* for virkelighet; stoffet er på en måte bare en *tilstand* av bevegelse. Bevegelsen, funksjonen er det vesentlige.

Det er altså fysikerne som atter har bestemt vår innstilling — likesom det også sist skjedde med Kopernikus, Kepler og Newton. Åndslivet kom tidlig inn på sporet. Det var ennu kjetterier da Bergson og James brøt ut og ikke lenger anså tilværelsen som en tilstand, men som en strøm, båret ikke av et stoff, men av en élan vital, en skapende kraft. Så kom Planck og Bohr og de andre. Det dynamiske syn brøt avgjørende igjennem, alt blev kraft og retning. Nu står altet for oss som en bølgende bevegelse, svingning bak svingning inntil det uerkjenneliges grense. Der er ikke lenger noen virkelighet som er statisk; bare det som *fungerer* er virkelig.

I religionsforskningen merket man allerede straks efter århundreskiftet den nye kurs. Mens man før så en religion uttrykt i dens stivnede formler, forlot de anglikanske antropologer tidlig denne linje og gikk revolusjonært inn for at religion hver gang den optrådte var noe levende bevegelig, noe selsomt innenfra kommende som satte nytt preg på tilværelsen, — den var noe *dramatisk* og ikke noe statisk.

Refleksjonsprodukter som lære og dogmatikk var helt sekundære; søkte man efter denslags, så fant man skall istedetfor kjerne. «Religion er drama og ikke refleksjon», sa Marrett.

Denne spenning mellem det fikserte og det bevegelige var langtfra ny for religionen selv. Edv. Lehmann hadde kunnet sette hele religionshistorien inn under spenningen mellem «Stedet og veien». Der er tider da det hellige sted er guddomsmøtets eneste plass. Det store brudd i historien kommer med Jesus. Han revolusjonerte steds-dyrkelsen og formel-vesenet, han skapte opbruddet til en Gud i ånd og sannhet. Men menneskesinnet vil stadig *fiksere,* enten på steder eller i lære; slik leirslagning kommer i kristendommen uvegerlig til å måtte bli avløst av nye opbrudd — sannheten er veien og livet. Med andre ord det som nu kalles funksjonen.

I medisinen — som er mer konservativ enn teologien — blev det anatomiske grunnsyn langsomt skjøvet i bakgrunnen; det *mekaniske* i fysiologien tapte sin makt, og der dukket op — også her hos forkjetrede utbrytere — en tendens til å se efter det *vitale,* de dulgte krefters funksjon. Lægene opdager nu sjelen — sier Jung — fordi de ikke lenger går efter det som *sees,* men efter det som *virker.*

Helt fra århundreskiftet var der opbruddsliv. Kunsten blev likefrem vill, den er nu engang karavanens kamel-folunger, og som uttrykk for den nye tro på det subjektivt spontane fikk vi ekspressionisme og futurisme og kubisme, så folk trodde at alt nytt var ensbetydende med galskap og virvar.

Dette blev ikke bedre da «funksjonalismen» kom i arkitekturen. Ikke på noe område har folk flest fått slik øie på det «nye» som i disse nye «kassehusene» med de uestetiske former og farver. «Funkis» er blitt en smaks-sak som folk slåss om og som enhver har sin mening om, men som de aller ferreste har noen dypere forståelse av. Det manierte og det overdrevne *i utslagene* kan vi fort bli enige om å fordømme. Men faktum er at også «funkis» er et fremspring av den bevegelse i åndslivet som betegner bruddet med det statiske og overgangen til det dynamiske. Som en dansk arkitekt har sagt: Der er tale om en helt ny åndelig innstilling.

Den pussighet at det blev arkitekturen som kom til å ryste

folk mest, kan ikke hindre den som *vil* se, i å finne den organiske sammenheng mellem disse fenomener og hele slektens nye innstilling til virkeligheten.

Vi kan derfor godt gripe i den trådende som publikum tilfeldigvis synes å ha fått fatt i først, og vise hvordan tråden er en livslinje.

Funksjonalismen har nemlig sin «filosofi». Til grunn for det hele ligger trangen til *sannferdighet*. Pynt og prakt og påheng står som unødig overlesselse, som usannhet. Tingens *opgave* i livet er det avgjørende. Ut over dette skal man ikke gå. Det som ikke fyller en opgave er en løgn. Og tingene skal ikke gi sig ut for noe annet enn de virkelig er. Funksjonalismen sier selv at den vil være «møtet mellem målet og materialet», mellem midlene og deres bestemmelse. Når et hus bygges av tre, så skal trematerialene fremtre efter sin natur, og samtidig skal huset gjøres akkurat slik som dets bestemmelse — dets funksjon som hus — er best tjent med — likegyldig hvordan det så passer med hevdvunnen skikk og bruk. Fasaden er ikke lenger nr. 1, den får bli slik som funksjonen lar den fremtre.

Her møter vi det nye virkelighetshensyn: *det virkelige er det som virker efter sin iboende bestemmelse.* Virker det derimot ikke, eller virker det halvt og ufullkomment, så er det uvirkelig, hvor estetisk fullkomment det enn kan *synes*.

Hvor revolusjonært denne «filosofi» settes ut i livet av arkitekturen ser man på det at funksjonalismen hensynsløst bryter med *all tradisjon.* Det interessante er at man slik på en gang fornekter både føleri og intellektualisme! Man gjør det i en spontan trang til å komme i kontakt med *livet i funksjon.*

Resultatet av at man vrenger av sig alt hensyn til gamle formler og doktriner, virker i begynnelsen nakent og uvant; der kan vel komme mer variert liv over det siden, og i alle fall er der her et utslag av en hele slekten omfattende livstrang til å finne virkeligheten på en ny måte.

Misforstå ikke dette og tro at det dreier sig om det *praktiske* — i så fall stod vi jo bare overfor en håndverksretning og ikke overfor et livssyn. Det er heller ikke den gamle nytte-moral som er ute. Kanskje har man snarere i sin nye iver brutt for sterkt med nytte-hensynene.

Et bedre navn enn funksjonalisme vil nok engang epoken få; forresten — hvem vet?, de største åndelige innsatser har ofte i historien kommet til å bære som hederstitler de foraktens gloser som de fikk sig påklistert i sin fremvekst.

— Nu ser vi bakgrunnen for den nye kontrollprøve som vil bli anlagt på kristendommen. Hele troens rikdom av statiske sannheter, dens system av livsgarantier og dens utstyr av følelser og skjønnhet imponerer ikke lenger. Ikke noe av det behøver å forkastes; men *er der effektivitet i det?*, spørr man. Er det en virkelighet som virker?

Kristus-funksjonen.

Med rette vil man innskyte at kristendommen aldri kan rette sig efter en kritikk utenfra. Kristendommen bærer i sig selv sin kontroll-instans. — Dette er sant nok, men det forhindrer ikke at de skiftende tider og tidsstrømninger øver innflytelse på *hvilke* av kristendommens kontroll-linjer som blir særlig aktuelle for de kristne.

Hvordan står så tidens nye sannhets-prøve i forhold til kristendommens egen iboende ekthetskontroll? Hvordan står Kristus selv til dette med det dynamiske, det dramatiske, det spontane og det effektive?

Et av de mest forbløffende avsnitt i Det nye testamente er Jesu iretteleggelse av *doms-premissene* i Mat. 25, — dette om et glass vann til en tørst, en bit mat til en sulten o. s. v. Annet nevner han jo ikke enn slike bagateller. I sig selv ser de så lettvinte ut at man stusser. Det for all lettvinthet pinlige ved dem er imidlertid det *ubevisste* hos utøveren. Derved at dette så sterkt fremholdes, får bagatellene ikke lenger noen verdi *i sig selv* — det er ikke på disse handlinger at angjeldende blir gitt adgang til livet. De bagatellaktige gjerninger står der bare som symptomer på noe annet, nemlig på et spontant funksjonerende sinnelag. Dette funksjonerende sinnelag var altså for Jesus det vesentlige.

De som mente at ordenes og meningenes bekjennelse til Kristus var avgjørende, de fikk ren beskjed av Ham: Ikke den som bekjenner Herre, Herre, — — — men den som *gjør min Faders vilje.* Altså den som funksjonerer. I lignelesen om den barmhjertige samaritan kommer først de to som har den rette

tro, men ikke har funksjonen. Så kommer han som *ikke* har den rette tros-opfatning, men derimot den rette funksjon. Jesus viker ikke tilbake for det revolusjonære i å la en kjetters funksjons-religion dømme over en ortodoksi som er blitt funksjonslam. (Sml. de to sønner Mat. 21, 28 ff.).

Også *veien til sannheten* er for Jesus den å funksjonere. Den som gjør Faderens vilje, skal *erfare*. Sannheten selv er en funksjon — og den finnes idet vi funksjonerer, ikke idet vi funderer.

Nu er der imidlertid i den protestantiske kristenhet en panisk skrekk for alt som heter gode gjerninger. Og sikkert innser vi alle det moralsk lavtliggende i å beregne sig til en himmelsk belønning ved hjelp av en utspekulert såkalt velgjerning. Denslags er jo bare humbug, et forsøk på å *late* som om man hadde funksjonert. Og der er all grunn til å fastholde skrekk og avsky for dette fariseiske gjerningsvesen — som vi allikevel formodentlig alle fremdeles har noen fristelse til, selv om det vel oftest nu mere er i borgerlige enn i kristelige former.

Men der er ikke tale om gjerninger i denne forstand. Handling betyr ikke her i første rekke noe utvortes. Det betyr en indre dynamikk, en ny spontanitet, en aksjonsberedthet. Det kommer ikke an på bevisste prestasjoner som kaller på din eller på min eller på Guds beundring og belønning. Det gjelder slike handlinger som vi uvilkårlig gjør fordi vi er blitt retningsbestemt på en ny måte. «Omvendelse» er ikke overgang til et nytt tenkesett, en ny anskuelse, en ny og riktigere mening. Omvendelse er innsettelse av en ny funksjon.

Men denne funksjon er heller ikke en ny stas som vi skal nyte og dyrke som noe verdifullt og sjeldent. Der skal fremfor alt *bli handling* ut av det. Det er ikke nok med meninger og tro og refleksjoner og følelser. Roten og dens funksjon skal åpenbare sig i noe synlig, som Jesus billedlig kaller frukt.

Når «tiden» derfor nu roper på løsning av livets opgaver og på frukt av troen, så er det kristenlivets egen domsmålestokk som blir levende og aktuell gjennem verdens kritikk.

Hvem er best kristen?

Hvad skal vi da svare — funksjonerer vår epokes kristendom eller gjør den det ikke?

En norsk prest fortalte nylig på et offentlig møte følgende: Der var en emissær på besøk i en bygd. Fra et aftenmøte gikk han hjem i følge med den voksne sønnen i huset der han bodde. Da spørr emissæren: hvordan kan det ha sig at ikke du er omvendt, du som har en far som vidnet så storartet på møtet? Sønnen svarte: Du må bare ikke tro at far er slik hjemme som han er på møter. — — — Der har vi det: en religion som ikke var funksjon, men en slags fiks leilighetsvis mekanisme, noe opskruet og forsert; et lån, en fasade.

Nu kan vi jo alle gjøre oss til fariseere og si: ja, der har vi akkurat den hule møte-religiøsitet. Det skulde imidlertid være underlig om en eneste en av oss går klar av den dom som ligger i historien. Ikke bare vår kristendom, men hele vår borgerlige fasadetilværelse rammes. Vår hele kultur er anlagt på det å *synes,* ikke på det å *gjennemføre* et liv sannferdig og fra grunnen av. Derfor er det så forjettelsesfullt at der skjer et oprør i kulturlivet. Men skal kristendommen få godt av det, så må den selv inn under dommen.

Hvordan situasjonen er i kristenlivet sees kanskje best på det *som vi setter høiest,* det som mellem kristne gjelder for det mest storartede. Vi har nu i generasjoner sett den førsteklasses kristne i den som var *komplett,* enten i meninger eller i følelser («erfaringer» og «oplevelser») — eller helst i begge dele. Dertil hørte også — iallfall teoretisk — «livets vidnesbyrd». Men det karakteristiske er at dette så avgjort kom i siste rekke og *aldri* i første. De to ting som umiddelbart står i forgrunnen for oss alle når vi tenker på hvem som er kristne og hvem ikke, er *bekjennelsen og oplevelsen.*

La oss nu ikke forvirre vårt opgjør ved at vi later som om den intellektuelle orientering, tros-meningene, er noe uvesentlig eller likegyldig. Det er ikke det der her er tale om. Pointet er at vi har gjort den rette tros-erkjennelse i den grad til det *primære* at vi har kommet til aldeles å overbetone den, til fortrengsel for det funksjonerende liv. Dette siste er kommet så aldeles i skyggen at det endog har kunnet sies om en mann:

ja, han lever nok som en kristen, men han har ikke den rette tro! Det virker som en kynisk fornektelse av det som Jesus la første-vekten på. Forklaringen er at man har isolert det intellektuelle, dyrket det for sig selv, overvurdert det som en troens spesifike prestasjon, tillagt den kristnes sprang over til Gud karakteren fremfor alt av en intelligensens overgivelse. Det er kommet slik fordi vi levet i en tid da det var så *vanskelig* å tro «rett». Der hvor man fornemmer vanskeligheten, kommer man så uvilkårlig også til å plasere kampen og verdiene. Overbetoningen av den forstandsmessige overgivelse er derfor ikke kommet fra kristendommen selv, men fra tidsomstendighetene som vi stod i. Men resultatet er like farlig for det, nettop fordi det er en for kristendommen selv *sekundær* verdi som her ophøies til å være nr. 1.

Pietismen var engang den velsignede reaksjon mot dette. Dens rop på *hjertet* betød en vurdering av funksjonen som det avgjørende. Men så gled dette med hjertet over til å bli *de indre rørelsers sak.* Man begynte å dyrke fornemmelsene, de aparte leilighetsvise stemninger. Dette — som ellers ofte ledsager funksjonen — blev ophøiet til egenverdi, til noe som kunde efterstrebes i og for sig. Så fikk man den type som den citerte prest skildret i det ekstreme tilfelle fra vidnemøtet: den i troskretsen sterkt bevegede, varmt vidnende og av oplevelser fylte kristen som imidlertid i sitt egentlige liv kunde ta ferie fra all kristendom fordi han bare besatt et isolert føleapparat og ikke noen gjennemgripende ny funksjon.

Altså: vekten er blitt lagt enten på *bevissthetsfenomener* eller på *følelses-utslag.* Resultatet er den dom over de kristne at de *sier* sig å være annerledes enn andre, men i virkeligheten ikke er forandret i det avgjørende.

Om den ting kan der ikke være tvil: hvor der virkelig er kristendom på ferde, der må det *gjøre en forskjell.* Der må *skje noe* der hvor Kristus virker. Vår tids kristenliv er under dommen av dette.

Hvad blir det da å «tro»?

Det blir ikke noe mindre enn før, men noe mere. I all funksjon er der to avgjørende faktorer: *bevegelsen* og *retningen.* Funksjon betyr jo at noe funksjonerer efter sin bestemmelse.

Fra dette synspunkt er derfor Kristus først og fremst en ny retning, en ny bestemmelse av livet. *Å tro er i alt sitt sinn å være like-rettet med Kristus.* Deri ligger både at vi er beveget av ham, ustanselig på ny satt i aktivitet, — og at vi er *bestemt* av ham, av hans sinn, av hans mål, av hans dom. Men skal dette være en funksjon, så må det ikke være en erkjennelsessak, det må ikke bare være en godtagelse av ham som «ideal» eller som «frelser». Det må snarere være at ens sinn blir *besatt* av ham, både ens forstand og ens følelse og ens vilje. Men dette med *rettetheten* av viljen må så ikke igjen bli til at man lar ham tegne for sig et storartet billede av liv — som man så vil identifisere sig med i én stor plutselig «oplevelse». Funksjon begynner alltid smått — som en spire — på et eneste litet punkt, men dette punkt *er mitt.*

Hvad betyr det da f. eks. når det heter: den som tror sønnen har evig liv, og den som ikke tror, er fortapt? Det kan umulig bety at det avgjørende er om vi med vår forstand anerkjenner ham og godtar hans lære eller med vår følelse er beveget over ham. Tro må bety den nye *virksomhets-tilstand* som mitt hele sjeleliv er kommet inn i ved ham. Det kan ikke være *avgjørende* hvordan vi menings-messig tilrettelegger oss dette. Tro må være en ny psykisk art i mig. Slik at jeg funksjonerer annerledes. Dette: *om jeg virkelig funksjonerer* kan umulig være likegyldig for troens karakteristikk. Det er nr. 1!

Derfor kan det ikke være nok å si at tro er *tillit* eller tro er *anerkjennelse.* Begge dele er bare forutsetninger for at der i det hele kan bli noen sinnets totale like-rettethet med Kristus. Og troen *begynner* fremfor alt ikke med den *fulle* tillit og den *fulle erkjennelse.* Tilliten og erkjennelsen vokser frem efterhvert ut av det minimum av begge dele som vi startet med.

Troens *vekst* betyr heller ikke først og fremst en økning av *klarhet* over troens vanskeligheter, heller ikke en tiltagende *styrke* i følelsene, — slik som det ofte nu fremstilles — men derimot en utbygning av rotsystemet, av forbindelsene, av Kristi tilgang til min organismes samtlige ledd. Uten en slik vekst er der ingen tro. Og det er typisk for vår tid at den helst vil nekte at der er noen kristelig vekst. Alt ansees ferdig i det første øieblikk når man har anerkjent og oplevet det store. Derav det stasjonære i hele vårt kristenliv idag.

I sam-funksjon med Gud.

Men lurer der ikke her en fryktelig fare, ingen mindre enn den erkefiende som kirken stadig har måttet slåss med og som er blitt kalt Syn-ergismen? Dette altså at vi selv virker med på vår frelse, så at den ikke ene og alene blir nåde og Guds verk? For å holde sig fri for denne farlige tankegang har man yndet å fremheve tros-akten som en selvuttømmelse fra vår side. Å ta imot troen betyr da helt å opgi sig selv, ophøre å bety noe; eller med andre ord: tro blir den totale overgivelse, den totale *tomhet* fra min side. Det er tomheten i mig som alene gir suget efter Kristus; den er mitt eneste bidrag til det nye liv.

Kirken blir aldri ferdig med dette problem. Hvis passiviteten hevdes ensidig, opponerer nemlig ikke bare «verden», men også den kristnes egen ansvarsfølelse. Og vi har jo skriftens ord om det paradoksale forhold at vi selv skal arbeide med frykt og beven på vår saliggjørelse, samtidig som Gud er den som virker både å ville og å gjøre.

Paradokset uttrykker den sannhet at hvis tro skal være en *funksjon hos mig,* så kan jeg selv umulig derved være et blott og bart vacuum. En mottagelighetsgrad må der være, og en slags absorbsjon. Ja, mere. Der må være en aktivitet, fremgått av formælingen mellem Kristus og mig. Jeg må selv være arbeidende.

Er ikke løsningen antydet for oss i Jesu billede om vintreet og grenene? Grenenes cellesystem er ikke det blotte passive vacuum. En død podekvist kan ha så meget celle-tomrum den vil, den blir ikke gren for det. Rent mekanisk uttrykt er grenenes saftceller et pumpeverk. Deres vacuum gjør at de virker sugende, — det press som derved opstår, løfter saften til næste celle, danner nytt liv, blomst og frukt. I alle fall: grenene arbeider, de funksjonerer. Rett nok at stammen er suveren og kan eksistere uten grenene, mens grenene ikke omvendt kan funksjonere uten stammen. Grenene er totalt *avhengige.* Men grenene er ikke derfor *passive.* De er organismer.

Blir der da en synergisme, et samvirke mellem Gud og oss? Både ja og nei. Prinsipielt *nei,* fordi stammen er så avgjørende at noe samvirke er umulig i det egentlige. Men praktisk talt *ja.* Fordi stammens liv ikke blir grenenes uten at grenene også selv funksjonerer. Det er først idet grenen funk-

sjonerer at dens forening med stammen fullbyrdes og blir effektiv. *Den* betydning har dens funksjon.

Troen må altså bli den sjelsaktivitet at vi funksjonerer i Kristus. Her får da hver eneste liten livsytring av vår organisme sin store betydning. «Den som gjør min Faders vilje». Tro er ikke bare et tilstandsord, men først og fremst et funksjonsord.

Derfor hviler *troens forankring* også i det dype og ikke i det overfladiske. Altså ikke bare i min intellektuelle orientering eller i mine momentane fornemmelser. Begge disse faktorer kan endog tenkes å være helt svake eller å være borte uten at derfor *troen* er det. Det kan i så måte være varierende med oss. Slike fluktuasjoner er bare ytre fenomener. En gren er jo likeså levende i den periode den er bladløs, som mens den blomstrer. Livet beror på tilkoblingen innerst inne. Det avgjørende for om min tro lever, er om jeg med hele min innerste livsbestemthet har rettet mig inn mot Kristus og efter hans livslinje, altså på Gud og på kjærligheten. Og om jeg ved funksjonerende stadig bekreftelse har *grunnfestet* denne min likerettethet med ham. Også når jeg ikke er mig det direkte bevisst, står jeg da i Kristussamfundet. Også når jeg med tanken tviler, tror jeg. Fordi livsrøttene i mig tror.

Tro blir ikke da min prestasjon. Tro blir funksjonen av at Gud virker i mig og at jeg samvirker med ham.

Skulde der da virkelig gis en

ubevisst tro?

Altså slik at folk kan være kristne som ikke har noen troens meninger om Gud, ikke kjenner noe til troens bevegethet, og ikke «dyrker» den? Ifølge Kristus er vi nødt til å svare ja. Vi kan ikke benekte *muligheten* av at der vil åpenbare sig overraskelser i denne retning på dommens dag. Men like så visst er det at Kristus selv vil være en *åpenbaring* — også slik at han blir erkjent med vårt sinns organer — og at kirken altså aldri kan slå sig til ro med «ubevisst kristendom». Dette henger slik sammen at den funksjon som skal omfatte min innerste totalitet, *også* trenger *orienteringen* både i tanke og fornemmelse. Slik er nu engang menneskets funksjonsapparat bygget. Det ene støtter og beliver det annet. Først hvor *alt* fungerer

i organisk samvirke er der en *hel* funksjon. Det er en ren anomali hvis *bevisstheten* om troens innhold ikke er med. Men i et gammelt kristent miljø, hvor tankene og impulsene fra Kristus er inngått i mangehånde forbindelser med det generelle livssyn, og hvor samtidig nettop orienteringen i tanken møter særlig motstand, — der kan det nok opstå slike anomalier. De kan aldri bli videreførende, de er biologisk ubevisste parasitter på den *fulle* orientering. Men å nekte dem plass hos Kristus, det har iallfall ikke vi domspremissene til. Og *hans* premisser kan komme til å by oss overraskelser.

Slik blir det med troen. Men hvordan blir det med gjerningene? Jesu domspremisser bygget på de

ubevisste gjerninger.

Alle våre er imidlertid bevisste. Ikke noe forhold avdekker i den grad klart vårt frafall fra den organiske kristne tro som vårt nuværende kristne moralsyn. Det står fast for oss at til tro hører også gjerninger. Men hvordan fremkommer de? «Der må iallfall en gang imellem gjøres en god gjerning!» Der har man arten: Det er ikke funksjonsliv, men noe som skal *forestille* funksjon, noe bestilt. Kristendommen bestiller gode gjerninger hos oss. Derfor er vår moral så anstrengt. «Gode» gjerninger betyr igrunnen bare slike som vi nødig vil gjøre, slike som koster oss bevisst offer, askesens gjerninger. Men askese er bare et pedagogisk middel, ikke noen funksjon. Til selvopdragelse kan den være god nok, men den er ikke noen utfoldelse av spontant liv. Det ses best derpå at vår moral mest omfatter alt som skal nektes oss. Vi har fått en negativ moral, en *sur moral.* Vi skaffer oss en slags assuranse ved alt det vi lar være. Og dømmer alle andre, kristne og verdens barn, for det de er med på av hvad vi nekter oss. Hvor er de *glade gjerninger* som menneskene skulde se — og prise den Fader i himmelen som hadde slike barn?

Det kan ikke bli anderledes når troen akkumuleres i et rum for sig og ikke blir gjennemgripende livsfunksjon. Vi har fått en kristen normal for *opførsel* og har mistet den kristne moral.

Kristendommen vet bare én vei til å få det nye sinnelag. Denne vei er ikke selvforbedringens, heller ikke en strenghetens og askesens vei. Kristendommens moral begynner ikke

med en regel; den begynner med religion. Den begynner med dette at Gud elsket verden. Ved å gjøre denne kjærlighet mer og mer inntrengende, mer og mer tendende og maktfull, er det at Kristus skaper den nye *lyst*. I moralen er ellers alltid reglene det første, — og så i annen omgang spør man efter kraften. Hos Kristus er det omvendt. Det hele begynner med et nytt opvelde av lyst og kraft. Kristus har ikke nærmere utredet hvad der skal komme *derefter*. Der er hos ham bare ett eneste bud. Budet og kraften, moralen og religionen betegnet han med akkurat det samme, ene ord: kjærlighet. Hvad der følger av detaljer der hvor kjærligheten fra Gud i Kristus har tendt en ny intens funksjonsflamme, det har han aldri satt op i noe moralsystem.

Men det kristne sinnelag kan efter ham aldri arbeide efter koldsindig beregning og si: idag må vi se å få gjort en god gjerning. Vil noen drive moral «på avbetaling», så kommer han aldri på plus. Noe ganske annet er det at jeg gjør noe godt fordi jeg vil *begynne å praktisere anderledes*. Da blir ikke enkelthandlingen et mål i sig selv, da blir den forsvinnende ubetydelig; for dens hensikt lå i at den skulde *føre mig* inn i noe nytt. Sinnelaget blir da rettet *ut over* handlingen.

Her ligger der for oss alle store vanskeligheter. Ikke bare dette at vi jo i så mange tilfeller må nøie oss med å prestere en pen opførsel istedetfor å være sprudlende av godhet. Men også dette at våre handlinger i alle deres former — som tanker, lyster, tendenser, ord, planer og gjerninger — jo ikke kan undlate å interessere oss slik at vi ser dem. Hvordan skal vi kunne tenke oss å få et virkelig spontant funksjonerende sinnelag så vi ikke blir oss våre gode gjerninger bevisst?

Ingen når til det ubevisste med en stadig kamp mot det bevisste; da blir det bare verre. Eller med forsøk på forstillelse; da blir det løgn.

Det er jo heller ikke så at vi absolutt er nektet å reflektere over en handling. Plikt er ganske visst her noe annenrangs, men plikt er opdragelse. Mangen plikthandling var begynnelsen til noe som siden blev selvfølgelig og glad funksjon. Fordi vi nemlig i lydigheten erfarte en vekst, ikke av moralen i oss, men av religionen, av Kristus. Hovedveien til det ubevisste liv er den som fører op til Kristus selv, *ikke* den sidevei som fører

til refleksjonsproduktet, den kristne moral. Når Kristus blir stor og jeg blir liten, da er det at det ubevisste sprudler frem. Man kan ikke bli kvitt sig selv ved stadig å befamle sig selv. Men blir man grepet av noe som er uendelig meget større, så faller det av sig selv å glemme det lille. Ubevisstheten beror på at vi blir *henført.*

Men her har vår epoke villet innsnevre Kristus stikk imot hans ord. I den funksjon vi her taler om, ser Han sig jo selv representert i «sine minste brødre». Når hans minste brødre blir store i min kjærlighet, når de helt uvilkårlig bringer mig selv i forglemmelse, da er jeg i Kristus-funksjonen. Dette med brødrene, de vanlige små mennesker i vår omgang og i vår by, det har vi oversett. Der er ikke noe storartet ved det, synes vi. Vi har glemt at i kjærlighets-funksjonen på jord innsatte han oss til å være Kristus for hverandre. «Hvad I gjør mot en av dem, har I gjort mot mig.»

Det er altså slett ikke i refleksjoner over troens gjenstand, — Gud eller Kristus — at vi skal vokse i kjærligheten. Men ved å øve den i det mest dagligdagse liv. Dette er nettop det konkrete ved den kristne religion, det virkelighetsnære i den.

Derfor blir hver eneste liten situasjon i mitt daglige liv avgjørende for mig. I øieblikket er den *hele* mitt godsforhold, hele min funksjon. Spørsmålet er om jeg *nu* åpner mig for Gud eller om jeg avklipper funksjonstråden. Jeg kan ikke spekulere i å åpne forbindelsen f. eks. næste søndag, næste opbyggelse, og så lukke mig for den idag. Som funksjon består kristendommen meget mer i daglige småsituasjoner enn i store stunder.

Gjennem den daglige lydighet i bagateller og fremfor alt ved nederlagenes alltid smerteligere erfaring er det at vi føres dypere inn i henførtheten av Gud, hvorav efterhvert det ubevisste glade liv vil sprudle frem. Det er frelsen som fremkaller moralen.

Over evne?

Er dette utopisk? Kanskje synes det slik for denne slekt. Fordi vi har vært så utro. Og fordi vi ikke vil nøie oss med å begynne å funksjonere i det små, men forlanger det store utstillingsprodukt straks. Og fordi vi har så travelt med de *andre,* de andres tro, de andres moral og umoral. Den dag de

kristne slutter å beskjeftige sig så meget med «verden» og begynner å gå mer op i Gud, da vil de komme til å lyse som staden på berget. For da blir deres gjerninger gjort i Gud.

Er der altså sannhet i den bølge av dom som rettes mot oss av en ny tid? Ubetinget. Men har noen gang en dom inneholdt en forjettelse, så er det denne. For den har sitt utspring i de evige kilder, den er i pakt med Kristus selv. Der vil gå år, kanskje århundrer, før vi helt befries fra den gamle surdeig . Men det vil vokse mer og mer dette at kjærlighet er innbegrepet både av håp og av tro og av gjerning. Og at den største iblandt menneskene ikke er den som «tror» mest, men den som mest er tjener. Tjeneren er Kristus i funksjon.

Utopisk? Ja, som et kors er det hele for oss. Og utopisk vilde det være hvis ikke Han hadde realisert det, og «arbeider inntil nu». Det hele er over evne for oss; det er umuligere for oss å bli ubevisst tjenende enn det er for oss å vekke mennesker op fra de døde. Men det begynner da heller ikke ut fra oss selv. Det utopiske er blitt realitet i *Hans* liv. Korset kom fra oss, kjærligheten kom fra Ham. Det er Han som opvekker liv i døde ben.

Vi har ofte klaget over at det var slik manglende forståelse i tidens kritikk av kristendommen og de kristne. Vi syntes ikke at kritikken var central nok. Men når det nu for tiden spørres: Skjer der en effektiv forandring med den som er i Kristus — eller får han bare en ny etikett?, da er der truffet slik i blinken at alene ubehaget ved å være rammet kan forklare at vi pukker på vår utmerkethet.

Protestantismens vei har vært markert ved perioder av forstandstro og av følelsestro. Nu spørres det om protestantismen finner vei til funksjonstroen. Dertil vilde trenges et indre mot til å vrenge av sig masser av tradisjonelt utstyr — *eller* en ny sterk opblussen av Kristusfriheten i oss. Hvad der imidlertid ikke trenger noen ytre forutsetning er dette enkle: at du og jeg begynner å funksjonere.

MODERNE SLEKTSHYGIENE OG KRISTEN LIVSOPFATNING

Av pastor INGVALD B. CARLSEN

I.

Slektshygiene er i en kort sum alle bestrebelser som går ut på å fremme menneskeslektens legemlige og åndelige sundhet. Det ser ut til at spørsmålet begynte å bli aktuelt så snart menneskene sluttet sig sammen i samfund og derved lærte hverandres dårlige sider bedre å kjenne. De gamle syndflodberetninger synes bl. a. å gi uttrykk også for den interesse at alt det dårlige skal renses ut og at slekten skal få en helt ny start. Hos kulturfolkene i oldtiden dukker spørsmålet op gang på gang. Mest rendyrket møter vi den gamle slektshygiene i Sparta. Vi kan tenke på hvordan staten blandet sig inn i ekteskapsstiftelsen og opløste barnløse ekteskap, og hvordan svake og vanskapte barn blev utsatt for at de skulde omkomme. I Athen vandret Sokrates omkring og var bedrøvet over slektens forfall. Han mente der skulde bli en ny og edel slekt hvis han bare fikk lov å sende ut av landet alle mennesker over 10 år. Platon foreslo i sin bok om «Staten» at regjeringen for de høiere stenders vedkommende skulde regulere den ekteskapelige forbindelse på en sådan måte at barna kunde bli så gode som mulig. Ned gjennem tidene kan vi møte de underligste ideer, f. eks. den tanke som ofte vender tilbake, at slektens fortsettelse bare skal overlates til visse utvalgte individer — altså enslags avlsindivider —, hvor man har garanti for at barna får den rette kvalitet.

Under denne utvikling kan vi iaktta hvordan man svinger mellem disse to yderligheter, at mennesket er ondt av naturen og at det er godt av naturen, og vi merker disse to interesser: å utrydde det onde og skrøpelige, og styrke det gode ved opdragelse og herdning. Disse linjer peker direkte frem mot det vi idag forstår ved slektshygiene.

Den moderne lære om slektens sundhet blev oprinnelig kalt *eugenikk.* Ordet blev 1869 skapt av Francis Galton, Darwins fetter. Senere har man efter tyskeren Plötz talt om *rasehygiene.* Her i Norge har betegnelsen slektshygiene i de senere år slått igjennem.

Det som særlig har bidratt til å gjøre slektshygienen så aktuell i de senere år er tre faktorer: arveforskningen, den sterke nedgang i dødeligheten og de økonomiske byrder.

Rent populært og intuitivt har menneskene alltid hatt en bestemt følelse av den lovmessige sammenheng i slektens liv. Men den videnskapelige påvisning av dette forhold fant sted først for 70 år siden i all stilhet i en klosterhave i Czekoslovakiet. Det var den katolske prest og senere abbed, *Gregor Johann Mendel* (1822—84), som gjennem sine berømte krysningsforsøk med tusenvis av erteplanter fant den såkalte «Mendels lov.» Han fulgte «de store talls lov» og avlet mange 100 tusen erter som han undersøkte og ordnet med uhyre stor grundighet. Det viste sig at i 1ste bastardgenerasjon kom bare frem kjennemerkene fra den ene stamform — det «dominerende» arveanlegg. Men i næste generasjon kom også frem det «recessive» eller vikende arveanlegg — *NB.* i et bestemt tallforhold. I denne generasjon hadde ¼ av ertene de recessive kjennemerker og ¾ de dominerende. Ved en uendelighet av undersøkelser over hele verden, både med planter og dyr, er Mendels lov bevist og fastslått.

Støttet til den likeså epokegjørende *cellelære* har arveforskningen gjort veldige fremskridt i de siste 30 år. Man har endog kunnet lokalisere arveanlegget i de såkalte kromosomer i kjønnscellene med de enkelte gener eller arvefaktorer.

Dette arveanlegg viser en forunderlig konstans fra slekt til slekt. Men det hører ennu til de uløste gåder hvordan det allikevel kan forandres — ved mutasjoner og degenerasjon. Spørsmålet om de erhvervede egenskapers arvelighet er fremdeles omstridt. Arveforskerne henviser her eksempelvis til jødenes omskjærelse og mishandlingen av kineserinnenes føtter. Tross årtuseners behandling er vedkommende legemsdeler uforandret ved fødselen. Utviklingslærens tilhengere hevder at tidsrummet for arveforskningens erfaringer er altfor begrenset til at man kan motbevise dette med erhvervede egenskapers arve-

lighet. Overfor menneskeslektens utvikling gjennem millioner av år beviser nogen få års eksperimenter med planter og dyr intet.

Hvordan det enn forholder sig med dette, så har imidlertid påvisningen av den lovmessige sammenheng i slektens liv gjort levende spørsmålet om vårt ansvar for de kommende slekter. Her har slektshygienen sin videnskapelige og moralske begrunnelse.

Den annen faktor som har bidratt til å gjøre den nye lære så aktuell er den kolossale nedgang i dødeligheten. Her har lægevidenskapen og den almindelige hygiene feiret strålende triumfer. Dødens kors er flyttet langt ut. På Luthers tid var den gjennemsnittlige levealder 25 år, nu nærmer den sig 60. Dødeligheten her i Norge er i løpet av 100 år sunket fra 20 ‰ til 11 ‰. Denne sterke nedgang i dødeligheten forklarer at folketallet stadig øker, til tross for at barnefødslenes antall er gått voldsomt ned (fra 66 000 i 1900 til 48 000 i 1930). Aller sterkest er nedgangen i spebarndødeligheten. For 40—50 år siden døde hvert 5te spebarn (under 1 år), nu dør hvert 20de. For bortsatte spebarn var dødeligheten i Oslo i 1895 oppe i 38 pct. — 38 av hvert hundre! Det var i «englemakerskernes» tid. Nu er den nærmere 0. Jo mere ulykkelig et barn er stillet, desto mere blir det gjort for å hjelpe det. Tidligere sørget naturen for å rense ut det som var skrøpelig. Nu får de skrøpeligste det beste stell.

Sammen med dette må nevnes det faktum, at mens forplantningen skjer næsten uforandret og ukontrollert i de laveste lag, har de mere verdifulle begrenset barnetallet mer og mer. Galtonlaboratoriet oplyser efter dr. J. A. Mjøen at i akademiske hjem i England var der for nogen år siden gjennemsnittlig 1.6 barn pr. familie, mens åndssvake hadde gjennemsnittlig 6.6 og forbrydere 7 barn. Fra Hamburg meddelte overlæge Langenhorn 1929 at mens Hamburgs samlede folketall i de siste 50 år er tredoblet, er antallet av mindreverdige *syvdoblet.*

I nær forbindelse med dette argument om slektens utartning står det tredje moment: samfundet makter ikke de økonomiske byrder denne utvikling fører med sig. Samtidig med at nivået senkes økes samfundshjulets hastighet. Det er som en veldig karusell. De som ikke kan klore sig fast slynges av. Antallet

av dem som ikke kan klare sig selv og som må underholdes av samfundet tiltar stadig.

I Amerika har man drevet omfattende familieundersøkelser med yderst nedslående resultater. Mest bekjent er Jukefamilien som nedstammer fra en vagabond som blev født 1720. I 1915 var slekten nådd til det 9de ledd med 2820 individer, hvorav minst halvparten var defekte på legeme eller sjel. Det blev regnet ut at slekten hadde kostet staten i direkte utlegg ca. 10 millioner kroner. Fra mitt eget arbeid blandt omstreiferne kan jeg nevne rystende eksempler. I en enkelt familie kjenner jeg personlig 4 generasjoner, og her vet jeg om ca. 250 individer i alle aldre som i større eller mindre grad lever på samfundet. Samfundets direkte utlegg for dem har forlengst passert ½ million. Og dette er ikke av de kostbareste. Utpregede forbryderslekter koster samfundet det mangedobbelte. Vi kan forstå hvordan dette økonomiske hensyn særlig i tider som disse kan gi øket aktualitet til spørsmålet om slektens sundhet. Rent nasjonal-økonomisk synes det å være uforsvarlig å la de mindreverdige gro vilt på de mere verdifulles bekostning.

*

Det *program* slektshygienen har satt op kan praktisk deles i to, den positive slektshygiene og den negative.

Den positive slektshygiene tar sikte på å gi den gode arv bedre vilkår. Den legger en stor vekt på miljøet. Den vil fremme den almindelige hygiene og mentalhygienen, spre gavnlig oplysning om arveforhold, folkesygdommer m. v. Den arbeider for en familievennlig politikk — med sunde boliger, mødrehjelp, familietillegg, i det hele alt som kan gi hjemmet og familien levelige kår. Den tar avstand fra nymalthusianismen med dens propaganda for å få «menneskeavlen under kultur». Den bekjemper den sterke barnebegrensnings «herodestendenser» og agiterer for store barneflokker i sunde familier. Biskop Støren tok for nogen år siden stort bifall fra denne leir ved en preken i Nidarosdomen mot fåbarnssystemet.

Det ligger i sakens natur at den negative side ved slektshygienen er trådt mere i forgrunnen i den offentlige diskusjon. Her blir det alltid mere sensasjon og sterkere fordom. Opga-

ven er her å bekjempe og nøitralisere endel av det dårligste arvestoff. Det kan kun skje derved at man hindrer de dårligste arvebærere i å forplante slekten.

Dette mener man først og fremst å opnå ved et så humant middel som isolering eller segregasjon. Ufarlige individer skal søkes anbragt under fornøden kontroll i store arbeidskolonier, mens de farlige må interneres i lukkede anstalter.

Det skyldes vesentlig økonomiske hensyn at tanken om isolering i de senere år er helt overdøvet av kravet om ufruktbargjørelse av de dårligste arvebærere.

Sådan ufruktbargjørelse av dyr og mennesker er kjent fra historiens eldste tider. Visstnok den eldste operasjon man kjenner gjaldt nettop kastrasjon, tilintetgjørelse av forplantningsevnen. Eunukvesenet hadde en stor utbredelse. Vi vet også hvordan mange kristne i oldkirken og senere tok Jesu ord Mt. 19, 12 bokstavelig, således som f. eks. Origenes. Den katolske kirke — som ellers er så streng på dette område — tillot i middelalderen og langt inn i nyere tid, at gutter blev kastrert for å skaffe kirkekorene godt stemmemateriale (de såkalte kastratsangere).

Ved denne operasjon fjernes selve kjønnskjertlene, således at forplantningsevnen utryddes. Ved radium- eller røntgenbehandling kan nu opnåes det samme resultat, og mange mener at dette vil avløse operasjonen.

Ved siden av kastrasjon har man i den senere tid fått den egentlige sterilisering, en relativt ufarlig operasjon, som består i å overskjære, fjerne eller underbinde sedlederen hos mannen og egglederen hos kvinnen.

Om virkningen av disse forskjellige inngrep er meningene delt. Men en forsiktig mann som prof. Ragnar Vogt hevder om kastrasjonen, at man iallfall til en viss grad må kunne regne med at selve kjønnsdriften nedsettes. Virkningen avhenger hos voksne av i hvilken grad driften er legemlig eller sjelelig betinget. Som forholdsregel overfor sedelighetsforbrydere er operasjonen ikke helt sikker, da den sjelelige, unormale drift kan virke videre efter at kjønnskjertlene er fjernet.

De øvrige operasjoner, som nu benevnes sterilisering, setter nok forplantningsevnen ut av funksjon, men de kan samtidig

bety en intensifisering av kjønnsdriften. Steinachs berømte foryngelsesprosess skal være bygget nettop på disse iakttagelser.

Det var dr. Sharp i Indiana, U. S. A., som 1899 foretok den første sterilisering for å hjelpe en fange mot hans hang til onani. Fangene kom frivillig og bad om det, og i løpet av 10 år opererte han 450 menn. Resultatet var opmuntrende. Staten Indiana vedtok en steriliseringslov 1907 og senere har 21 andre stater fulgt eksemplet. Man antar at minst 20 000 individer er sterilisert i disse år i U.S.A., dels frivillig og dels ved tvang.

I Europa har Schweitz innført sterilisering, merkelig nok uten nogen lovgivning. I 1929 fikk Danmark sin steriliseringslov og spørsmålet står nu på dagsordenen i de fleste land.

Hos oss blev saken aktuell ved de mange sedelighetsforbrydelser. Men her som i andre land er denslags inngrep forbudt. Beskadigelse av forplantningsevnen kalles i Straffeloven § 9 «betydelig legemsbeskadigelse», og den som utfører operativt inngrep uten medisinske indikasjoner kan efter § 231 straffes for grov legemsbeskadigelse med fengsel i minst 2 år. Tross dette er det offentlig kjent hvordan enkelte av våre overlæger har tatt ansvaret for dette og på såkalte utvidede medisinske indikasjoner latt operasjonen utføre på lavtstående individer, selvfølgelig med disses samtykke.

Efter grundige overveielser har straffelovkommisjonen, formann professor Skeie, ifjor gitt en innstilling til Lov om adgang til sterilisering m. v.

Efter dette forslag skal en seksualoperasjon kunne foretages på en person over 21 år, når han selv begjærer den og når begjæringen har en aktverdig grunn. Ved anmodning fra personer under 21 år og fra sinnssyke og åndssvake kreves dessuten samtykke av verge.

Forslaget åpner også adgang til tvangssterilisering av sinssyke og åndssvake efter begjæring av verge, når der ikke er håb om helbredelse eller vesentlig bedring. Tvangssterilisering må som regel ikke anvendes på person med mangelfullt utviklede sjelsevner, dersom han har nådd eller antas å kunne nå det mentale 9-årstrin. Begjæring om seksualoperasjon av sinnssyke og åndssvake kan også fremsettes av politimesteren eller av bestyreren for den anstalt hvor vedkommende er an-

bragt, i begge tilfeller med vergens samtykke. Ingen seksualoperasjon må foretas uten tillatelse av et sakkyndig råd, bestående av medisinaldirektøren, en kvinne, en dommer, en psykiater og en læge som er særlig kyndig i arvelæren.

Hvis man kan dømme efter opinionen utover landet er det stor utsikt til at forslaget nokså snart kan bli vedtatt. Ingen har innvendt at det er for radikalt. Derimot er det stemning for at det skal bli mere elastisk, at man ikke må være altfor stramt bundet til den mentale 9-årsgrense, at tvangssterilisering f. eks. kan anvendes som betingelse ved løslatelse av farlige forbrydere, eller ved visse arvelige sygdommer, hvor samfundet har interesse av å gripe inn. Men det er riktig at man er forsiktig og rykker frem med små skritt, både av hensyn til opinionen og av hensyn til den usikkerhet som ennu preger arveforskningen. Dessuten er der den mulighet at der kan finnes nye og mere effektive midler til å rense ut det syke. Professor M. Low i England meddeler således, at endel voldsforbrydere er blitt helt forandret i sin karakter efter en operasjon i skjoldbruskkjertelen. I det hele må man med spenning imøtese den videre utvikling spesielt av den indresekretoriske forskning.

II.

I det foregående er gitt en kort oversikt over slektshygienens forutsetninger og program. Når vi nu skal prøve å se de problemer som her reiser sig i lyset fra kristen livsopfatning, er det særlig to hovedspørsmål som melder sig — nemlig spørsmålet om den ubrytelige sammenheng i slektens liv, og spørsmålet om det menneskelige inngrep i denne sammenheng.

Arveforskningen og miljøstudiet har på en ny og overbevisende måte vist den forunderlige lovmessighet som råder i den verden Gud har skapt. Den gamle determinisme har fått en ny og videnskapelig begrunnelse.

Blandt flere av tidens ledende biologer lyder det nu som et dogme: «Det fullt ferdige individ er et produkt av arv og miljø». Eller som det også heter: Det er de endogene og eksogene krefter som former personligheten. Det er likesom de vil forklare mennesket ved en formel fra fysikken–kreftenes parallellogram. Arv og miljø er de to komponenter, menneskets personlighet, karakter og skjebne er den lovbestemte resultant.

Enkelte legger hovedvekten på miljøet, således den amerikanske behaviourisme, mens andre tillegger arven størst betydning. At vi ikke kan overse arven belæres vi stadig om. Den sangvinske evolusjonsoptimisme reiser stadig hodet, men blir uavladelig dukket. Tross alle ydre fremskritt viser det sig at arvestoffet, naturen, er vesentlig uforandret. Intet under at den gamle arvesyndslære — riktignok i en modifisert form — påny blir aktuell. Jeg henviser eksempelvis til professor Fr. W. Foersters behandling av dette emne i hans bok «Religion und Charakterbildung.»

På den annen side kan vi heller ikke undervurdere kårenes betydning. Overlæge Dahlstrøm og frk. Signy Arctander har undersøkt bortimot 3000 vergerådsbarn fra Oslo og funnet at forandring av miljø i tidlig alder er av avgjørende betydning for barnets skjebne. Miljøets innflydelse i den tidlige barnealder danner også grunnlaget for det arbeid omstreifermisjonen søker å utføre med landeveiens barn. I årenes løp har vi her hatt mange gledelige og overraskende resultater.

Spørsmålet er ikke: *enten* arv *eller* miljø. Det er riktigere å si som overlæge Dahlstrøm, at arv og miljø er som to tannhjul som stadig griper inn i hinannen.

Det er nødvendig og riktig at dette syn på årsakssammenhengen i anlegg og kår blir sterkt betonet. Vi har sikkert hittil i vår kristelige tenkning og i vår behandling av menneskene vært for litet opmerksomme på denne lovmessighet.

Men når slektshygienen — eller særlig arveforskerne — ikke vil se mere i menneskelivet enn dette samspill av endogene og eksogene krefter, da strekker dette ikke til. I sin rendyrkede form stiller denne biologiske opfatning Gud og den menneskelige vilje utenfor.

Der hvor Gud blir satt utenfor blir der heller ikke plass for en virkelig etisk begrunnelse av den menneskelige aktivitet. Det er nettop troen på Gud som kan løse mennesket ut av den strenge kausalsammenhengs favntak. Ved hjertets hengivelse til Gud og avhengighet av ham kan Gud få realisere sin bestemmelse med den enkelte. Nettop i denne bundethet finner mennesket sin reale frihet. Det blir hvad det er bestemt til. Dermed kommer hele spørsmålet om determinisme eller indeterminisme, viljens ufrihet eller frihet, for den kristne i en ny stilling.

Sett i forbindelse med Guds skaperplan og frelseverk får den menneskelige vilje en selvstendig plass i Guds husholdning. I denne forstand kan vi gå med på Höffdings ord at «Den menneskelige vilje må være en av de årsaker på hvilke verdensutviklingen beror.»

Når arveforskerne sier at mennesket er et produkt av arv og miljø, får man inntrykk av at de regner med dyr og ikke med mennesker. D. v. s. de nekter ikke at mennesket har en vilje, men den er arvemessig og miljømessig bestemt. Hvilke skjebnesvangre resultater dette kan føre til merker vi nu stadig i kriminalpedagogikken. Hvor ofte hører vi ikke av straffede personer: Forsvareren sa at jeg kunde ikke noget for det! Fra den sørgelige Akershussak husker vi kanskje at statsadvokaten spurte overlæge Scharffenberg: Mener De det er grunn til å tro at N. N. vil fortsette med forbrydelser? *Ubetinget!* svarer overlægen, mens tiltalte hører på det. Det sies altså brutalt og kynisk til et menneske: Det nytter ikke for dig, du er dømt til undergang.

Her er det svakeste punkt ved hele det biologiske og slektshygieniske syn: *ansvarligheten* som er individets og slektens guddommelige adelsmerke, blir slettet ut.

Bibelen er også helt klar over sammenhengen i slektens liv. Israel hadde mere enn andre folk anledning til å gjøre erfaringer på dette område. Jeg minner om ordet om fedrenes misgjerninger og ordsproget: «Fedrene spiser sure druer og barnas tender blir ømme.» Men profeten forkynner at hvis den ugudelige vender om skal han visselig leve. Frelseren selv ser også sammenhengen tydelig. Men der hvor han møter synd og lidelse, som altsammen har sin bestemte årsak, der ser han det som sin opgave å vende blikket fremover, og *vekke viljen* så den kan vende sig til Gud og kjenne hans kraft.

Her finner vi den linje som peker ut over kausalsammenhengen, og gir oss rett til å si til hvert eneste menneske som har evne til å opfatte en meddelelse i ord eller handling: Der er håb også for dig. Det som er umulig for slekten og den enkelte, det er mulig for Gud, bare du vil la hans ånd og kjærlighet ta makten over ditt liv. I denne tro, at Gud som har skapt slekten også er mektig til å frelse den, ligger grunnlaget for all sjelesorg og all misjon.

Den biologiske formel: arv + miljø strekker ikke til. Vi må utfylle den og si: arv + miljø + ånd. Eller istedetfor ånd vil vi kanskje si: personlig, bevisst vilje.

Rent åndelig og etisk sett er dette spørsmål om den enkeltes forhold til kausalsammenhengen det viktigste punkt i vår vurdering av slektshygienen. Men det annet punkt om menneskets inngrep i slektssammenhengen optar sinnene mere, fordi det er relativt nytt og sensasjonelt.

Det foreliggende forslag til steriliseringslov betegner et *radikalt brudd* med den tidligere linje for alt sosialt arbeid som kristendommen hittil har sanksjonert. Den kristne etikk har like til idag sett samfundets ulykkelige individer — åndssvake, sinnssyke, moralsk defekte m. v. — utelukkende som objekt for kristen sjeleomsorg og barmhjertighet. Og nu reises der krav om at disse skal hjelpes også på en annen måte, nemlig ved å *forebygge at slike vesener blir født.*

Den hovedinnvending som har vært reist mot dette nye, går ut på at det her dreier sig om et inngrep i Guds skapergjerning. Dette har ikke mennesker rett til, hverken når det gjelder ufruktbargjørelse eller på annen naturstridig måte å hindre barn fra å komme til verden.

Denne innvending støtter sig til det for kristendommen selvfølgelige postulat at livet er hellig. Livet har sin kilde og oprinnelse i Gud selv og det er bare Gud som kan gi liv og bestemme hvem der skal fødes.

Når slektshygienen allikevel vil tilta sig rett til å bestemme over det ufødte, vordende liv, er det i den erkjennelse at dette liv ennu ikke er skapt, og at hensynet til det virkelig eksisterende liv må gå foran hensynet til det liv som ikke eksisterer eller som ikke har tatt individuell skikkelse.

Denne gradering av verdier er etisk uangripelig. Ved enhver operasjon anvender vi den. Ja, et gryende barneliv kan ofres når hensynet til morens liv krever det. Det er altsammen inngrep i naturens orden, i Guds skapergjerning. Men den kristne etikk har intet å bemerke, for den finner at motivet — hensynet til høiere livsverdier — er riktig anvendt.

Det avgjørende for den kristne etikk ved bedømmelsen av disse ting, er nemlig de *motiver* som man her mener er bestemmende.

Ved den frivillige sterilisering som lovutkastet foreslår, blir det en samvittighetssak både for den enkelte som ønsker å steriliseres og for den sakkyndige kommisjon som har avgjørelsen. Som regel vil det falle lett å avgjøre om de såkalte «aktverdige grunner» kan etisk forsvares.

Ved den tvungne sterilisering er ikke spørsmålet så enkelt. De hensyn som der kan spille inn er særlig hensynet til individet selv, til samfundet og til slekten.

For individets vedkommende kan saken være oplagt, hvis man er overbevist om at operasjonen kan hjelpe ham til å realisere sitt menneskeverd bedre enn før, eller at man iallfall kan gi ham en nødvendig lettelse i kampen mot hans syke natur.

Når det gjelder hensynet til samfundet synes motivene å være mere blandet. At man vil uskadeliggjøre sedelighetsforbrydere for å verge kvinner og barn, er som det skal være. Men hvad skal vi si til det økonomiske hensyn? Vi har ikke råd til å bygge anstalter, så må vi gripe til operasjon. Hvor det er etiske personligheter som treffer avgjørelsen *kan* sikkert også dette motiv forsvares. Et samfund bør ikke la de økonomiske byrder bli så store at evnen til å tilgodese viktigere livsinteresser svekkes. De godt utrustede, som skal bære byrdene og ansvaret både økonomisk og moralsk for de dårlig utrustede, de må også ha rett til å føre kontroll med dem som ikke kan klare sig selv. Men vi må være klar over at disse vanskelige spørsmål krever en høi moralsk standard hos dem som har ansvaret, så ikke det hele synker ned til å bli bare et *pengespørsmål.*

Det avgjørende motiv ligger imidlertid i hensynet til slekten. Arveforskerne forteller oss f. eks. at når to åndssvake får barn sammen er det 100 pct. sannsynlighet for at barna blir åndssvake. Kjenner man en slekt i 3—4 generasjoner kan man med næsten matematisk nøiaktighet regne ut hvordan visse defekter vil komme igjen hos avkommet. Den som stadig lever midt oppe i alt dette og daglig ser hvordan uskyldige barn lider, ja hvordan de synes å være predestinert til undergang, kan ikke annet enn se det som kristenplikt å prøve å forebygge litt av all denne ulykke. Nettop den kristelige barmhjertighet, således som Jesus har vist oss den, vil forlange at

der blir gjort noget for å avverge noget av alt dette onde. *Hvad* der skal gjøres og *hvordan* det skal gjøres, må slekten selv avgjøre. Problemet møter mig stadig blandt omstreiferne med deres uhyggelige fruktbarhet og med deres utpregede mangel på ansvarsfølelse. Barneflokker på 12—15 barn er almindelig, vi har dem op til 18—19. Jeg taler ofte alvorlig med foreldrene om disse ting. «Vi må da ta de barn Gud gir oss,» svarer de, lettvint og ansvarsløst! Jeg fremholder at de må bruke sin fornuft og råder dem til å tale med en læge. I våre barnehjem blir barn som står langt tilbake mentalundersøkt, skilt ut fra de andre og anbragt særskilt. En niårs gutt blev ifjor undersøkt av overlæge Dahlstrøm og viste sig å ha en intelligensalder på 6$\frac{3}{5}$ år. Vi har hatt ham i et godt barnehjem siden han var 2 år, men allslags påvirkning og undervisning har vært forgjeves. Overlægen skrev bl. a. i sin uttalelse:

Han tilhører en kjent omstreiferslekt hvor der er adskillige villstyringer av samme type, imbesille, impulsive psykopater, med trang til voldsomme utladninger, alkoholmisbruk, knivstikk m. v. Denne konstitusjon som disse folkene har synes å være utpreget arvelig. — Det er fra et sosialmedisinsk standpunkt meningsløst å la en gutt som denne forplante sig. Selv om han skulde kunne føde fullverdige barn, vilde han ikke kunne opdra dem. Dessuten vilde man formodentlig ved en kastrasjon kunne regne med at han vilde bli roligere, mindre av villmannen. Han vilde ha større chanse til å leve et liv i frihet som andre. Nogen bedring av evnene vil man selvfølgelig ikke kunne vente, hverken på den ene eller annen måte.

De andre innvendinger som kan reises mot sterilisering i slektshygienisk øiemed — f. eks. arveforskningens usikkerhet, steriliseringens utilstrekkelighet som botemiddel mot slektens forfall — blir det ikke plass til å gå inn på. Alle innvendinger må efter min mening tie overfor det faktum at det nu er absolutt nødvendig å gjøre noget. Det gjelder nu å få gjort en liten begynnelse, om den er aldri så famlende og ufullkommen.

Men jeg kan ikke la være å peke på den *fare* som kan ligge i en overdrivelse av det slektshygieniske syn, nemlig at vurderingen av menneskets verd blir avpasset ikke efter Guds bestemmelse, men efter samfundets behov, altså efter rene *nyttehensyn*. Noget av dette kan man merke i den rasedyrkelse som efter Gobineaus ideer drives av Hitlerpartiet i Tysk-

land og Nordisk Folkereisning hos oss. Tendensen er der også hos enkelte slektshygienikere, således i Lothrop Stoddards bok «Revolt against Civilisation.»

Man sier at man vil fremme det rette menneskeideal. Men hvad menes med det? Hvem kan avgjøre hvilken type er den beste? Både når det gjelder kultursamfundet og Guds rike er der bruk for en slik uendelig mangfoldighet av evner og anlegg, at det står ikke i menneskelig makt å si hvilke typer er de gunstigste. Overfor livets egen vurdering vil denslags dyrkelse av rasens kvalitet og individets intelligens føles som utilbørlig hovmod.

Til slutt et par ord om den dobbelte opgave kirken står overfor når det gjelder disse ting.

Først og fremst skal kirken når det gjelder disse som slektshygienen kaller mindreverdige eller minusindivider, hevde at overfor Gud gjelder ikke dette menneskelige pluss og minus. Den skal fortelle dem, så langt de har evne til å ta imot det, at deres sjel har evig verd i Guds øine, at forløsningen i Kristus er også for dem, og gjøre hvad der står i deres makt for å hjelpe dem tilrette og lette deres tunge skjebne.

Men den annen opgave som er likeså viktig, er at kirken målbevisst tar sikte på å bevare og styrke det gode arvestoff i slekten og forebygge utartning. Ved kirkelig ekteskapsstiftelse har presten plikt til å påse at de ubetingede og de betingede ekteskapsforbud i ekteskapsloven blir respektert. Der er en gylden anledning til å tale med vedkommende om deres ansvar for slekten og gi de råd samvittigheten tilsier. I forkynnelse og sjelesorg, kanskje særlig i konfirmantforberedelse og religionsundervisning kan der sikkert også arbeides for å gjøre slektsbevisstheten og slektsansvaret mere levende.

Men denne praktiske kristne slektshygiene glemmer ikke kårenes betydning. Kirken er en veldig miljøfaktor. Den motvekt den gir mot ugunstige kår kan ikke måles. Kirken virker som surdeig og salt i samfundslivet og den enkeltes liv, også der hvor det ikke blir et personlig gudsforhold. Hver liten hjelp til å skape et sundt miljø, hver liten appell til det enkelte menneske om å velge sine omgivelser med omhu, er positiv, byggende slektshygiene.

— —

Den som har fått sitt arbeid blandt nogen av de ulykkeligste og dårligst utrustede i samfundet, føler vel stundom som *Eilert Sundt* at man beveger sig på randen av en avgrunn. Det går stundom så i livet, sa Sundt engang i et mismodig øieblikk, at man må holde ut, med håb mot håb, om ikke for annet så dog fordi man engang har begynt.

Vi lærer å forstå at det nytter ikke å lukke øinene for virkeligheten. Vi tvinges til praktisk, nøktern realisme i vår omsorg for dem som ikke kan klare sig selv og som ikke kjenner sitt eget ansvar.

Men er ikke det nettop den kristne livsopfatnings styrke at den ikke trenger illusjoner? Den tåler, ja den krever å se tingene som de er. Det fører ikke til resignasjon og pessimisme. Det driver bare troen dypere inn til Gud. Derved kan troen også i disse vanskelige og såre ting bli den seier som overvinner verden.

Ingvald B. Carlsen.

EFTERSKRIFT

Et nytt utkast til steriliseringslov foreligger nu fra Den rådgivende komité for rasehygiene. Det nye utkast er noget mere radikalt og elastisk enn det tidligere. Bl. a. skal nevnes, at det sondrer skarpere mellem kastrasjon og sterilisasjon, det trekker ingen bestemt grense for den mentale alder og avgjørelsen legges i medisinaldirektørens hånd, med et sakkyndig råd som appellinstans.

I «Tidens Tegn» har riksadvokat Aug. Goll isommer i en artikkelserie redegjort for resultatene av den danske sterilisasjonslov. Den danske lov som blev vedtatt 1929, foreløbig på prøve for 5 år, vil tilgodese det kriminalistiske og sosialt humane formål, mens det rasehygieniske formål inntil videre iallfall i prinsippet avvises. Til ⅙. 33 er kastrert 41 menn, hvorav 1 har fått tilbakefall. «Kriminalistisk sett har loven til dato fullt ut innfridd, ja langt overgått de forventninger som knyttedes til den,» sier Goll. For de sterilisertes vedkommende — 11 menn og 51 kvinner — har også resultatet vært i høi grad opmuntrende. Riksadvokaten går ut fra at loven blir forlenget i 1934 og sannsynligvis gjort mere elastisk.

I. B. C.

DET TYSKE HASARDSPILL — OG KIRKEN

AV EIVIND BERGGRAV

For enhver revolusjon gjelder den regel at det som lykkes, det er dermed rettferdiggjort. Det kan ha vært aldri så voldelig eller urettferdig i starten — hvis der kommer en ny orden ut av det, så blir helheten godkjent når resultatet er godt. Dette kan høres umoralsk. Der er sikkert også meget umoral gjemt i det. Men der er en kvint som er rett — nemlig den at så lenge alt bryter og gjærer, *ser* man bare midlene, man ser ikke motivene, hverken de personlige eller det dypere idébestemte som *skal frem*.

Slik er det også med den høist aparte tyske «nasjonal-revolusjon». Så lenge det er usikkert hvordan den vil avklarne sig, blir også den siste vurdering usikker. Ingen kan gjøre sig op en dom om det som nu skjer, før man ser modningen.

Man kan nok dømme i enkeltheter og fordømme både metoder og utskeielser. Men man kan ikke dømme om linjen og målet, fordi man ikke helt kjenner motivene og *mulighetene*. Vi må inntil videre nøie oss med å søke å forstå til begge sider og dertil skaffe oss best mulig materiale om kjensgjerninger og personer.

Dette er vanskelig nok, fordi den tyske presse undertrykker og den utenlandske overdriver alt som er galt. Vi bygger derfor i det følgende meget på en del intime informasjoner som — karakteristisk nok — er smuglet ut. Dessuten foreligger jo en del ting «offisielt».

En ny vanskelighet er den å skulle opdrive en nøktern forståelsesevne hos sig selv. Fra første stund av har nazi-politikken oprørt ens sinn, ofte vakt ens motbydelighet. Det hele spill synes ledet av så mindreverdige personer og av så kjødelige mål at man intuitivt tenker at her må dommen komme på en forferdelig måte. Men å dømme slik blir sikkert lite saklig. At man irriteres over å bli nektet virkelig sakmateriale, er in-

gen undskyldning for et forhastet «ferdig med det». Det er heller ikke sikkert at det som vilde være motbydelig og dumt alle andre steder, også er det i Tyskland. Hver nasjon har sine særegenheter, Tyskland ikke minst. Også det usympatiske har — objektivt — krav på sympatisk skjønn, det vil si et skjønn som går inn på de givne forutsetninger.

Den som vil søke å forstå, må skille tre felter fra hverandre: personene, statspolitikken og kirkerøret.

1.
PERSONENE

Blandt personene er Hitler selvsagt den avgjørende, men han er vanskelig å bli trygg på. Det er godt gjort av ham å kunne bevare sfinx-momentet så pass lenge. I førsten tvilte mange på hans opriktighet. Man så en teatralsk streber, en demagogisk suggestionør i ham. De fleste tror sikkert nu at han iallfall er ærlig. Han anses alment for den beste i kompaniet. Men er der dimensjoner i ham? Kan han *lede* når der trenges noget mer enn godt beregnede trompetfanfarer? Også her er hans aksjer stigende. *Times* mente endog et øieblikk å skimte en statsmann i ham. Han har iallfall vist sig mere måteholden og mindre ordkjekk enn hans forferdelige ministre. Han mener det godt og synes være et godt menneske. Men det har hittil vært umulig å få den tro til ham at han kan gjennemføre en komplisert nasjons nyorientering. Han griper jo inn overalt, i politikk, økonomi, kunst, videnskap, religion. Han vil være Bismarck, Kant, Goethe og Luther på én gang. Det ærlig naive kan være en vinding, men når det først kommer til kort, faller det ynkelig ut. Der er en angst forbundet med Hitlers person.

Om de andre er ikke stort å si. Ikke en eneste av dem har virket sympatisk, flere derimot uteskende i en uhyggelig grad. Da ministeriet blev dannet, var alle straks opmerksomme på at det illevarslende islett representertes av Hugenberg. Innsiktsfulle folk jeg talte med dernede dengang, sa at *det* vilde bli den indre partikrisis første ledd: dragkampen mellem Hitler og Hugenberg. Slik gikk det også, og Hugenberg tapte. Han var for svampet og for personlig uren. Verre blir næste omgang: rivaliseringen med Goering. Han er meget mer hissig og bru-

tal, meget mer intrigant og organisator bak kulissene enn Hugenberg var. Der har med rette — særlig i svensk presse — vært ymtet noget om hans mentalitet. Men man må ikke glemme at unormale tider nettop gir *visse* unormale temperamenter deres særlig chanse. Hitler synes være mer en Kerenski-natur. Om Goering og Goebbels er miniatyrer av Trotski og Stalin er ikke mulig å si. Men det risikable for Hitler ligger i at jo større røret blir, jo sterkere og varigere psykosen, desto mer chanser får psykopatene. For en utenforstående betrakter synes den tyske situasjon å mangle menn. Der er bare masse. Mennene synes bare være eksponenter for massen. Det hele beror på deres «popularitet». Ironisk nok blir dette kalt *fører*-prinsippet.

2.

POLITIKKENS PSYKOLOGI

Skal man forstå statspolitikken og den *begeistring* som Nazis opmarsj har vakt, så bør man ikke ta sitt utgangspunkt i det rent politiske. Omveltningen er slett ikke i første rekke politisk. Det er ikke en efterligning av Italia eller en negativ kopi av Sovjet som er efterstrebt. Det vesentlige er at der var et *dypt røre* i folket, en vulkansk masse som glødet og veltet sig og krevde et utbrudd. Den *form* utbruddet fikk, den kanal det valgte sig, var naturligvis ingen original nyskapning — for det er ingen idé-revolusjon vi står overfor. *Formen* blev den som lå i tidsomstendighetene, altså den fascistiske. Her virket også de historiske forutsetninger i Tyskland. Parlamentarismen var ikke innarbeidet, den var kommet til makten som et nederlagets produkt, den manglet all folkelig og nasjonal glorie.

Det dype røre i folket var ekte nok. Ingen av oss andre aner hvad det har betydd for tyske mennesker å gå og kjenne sig dømt og pint av hele verden, mistenkt og bespyttet; og alt dette som tillegg til en stadig økonomisk elendighet, ja nød, en arbeidsløshet uten sidestykke selv i vår miserable verden, og så en statsstyrelse som skulde være lojal til så mange sider — utad og innad — at den blev en evig slinger. Versailles-fredens økonomiske erstatninger var vanvittige; de blev riktignok efterhvert redusert — ved evindelige kongresser og kommisjoner

— så de blev *mindre* idiotiske, men fremdeles var vettløse. Til slik meningsløshet sluttet sig så dette at folket ved tvangsakten i Versailles kjente sig brennemerket som verdens eneste *skyldige.* Legg endelig attpå hver manns individuelle nød og trykk, så kan man si at Europa i 15 år har latt tyskerne spise ophisselsens urter på tørt brød.

Så har de naturligvis også søkt til *drømmen.* Aldri har der vært så meget drøm i en revolusjon. Det pleier ellers være utopier og fantasier om en *fremtid* revolusjonene er bestemt av, men denne gang er det meget mer *fortiden.* Det svundne er ildningskilden. Det som skulde ha vært, det som kunde ha blitt. Det som *må* bli levende igjen. Legg merke til at de *gamle symboler* straks kom frem. Flaggskiftet var det første. Hele germaner-patosen lå ferdig.

Derfor var folket også så *utålmodig.* De så sig arge på det parlamentariske styres snegle-fart mot bedre tider. Der vokste frem et visst galgenhumor overfor et hvilketsomhelst eksperiment. Jeg hørte den 6. mars forstandige socialdemokrater si om valgresultatet: Det var like så godt det kom; vi kunde ikke ha det gående med å skulle holde nazistene ute; de får like så godt forsøke sig. Det gamle styre har spillet en altfor lenge uttværet fallitt. Folket var blitt psykologisk radikalt, politisk konservativt. De forlangte hasarden!

Spesielt var det galt med parlamentarismen. Tyskerne er ikke et politisk trenet folk som det engelske. De likte ikke den almene politiske medbestemmelsesrett. De har dessuten meget sterkere *folke*-kjensle enn *parti*-kjensle. De er slett ikke aristokrater. De er et borgerfolk, hvor alle uten laugs forskjell har vært vant til å *slite.* Derfor grep Nazi så rett da de satte inn imot parti-vesenet og vilde utslette *klasse*-motsetningene. Når alle sliter, så er der ingen grunn til å skille arbeidere fra borgere. Det genialeste Hitler har fått i stand var den store milliondemonstrasjon 1ste mai «til arbeidets ære». Derfor vender Hitler ikke i sin konservatisme tilbake til junker-typen og keiser-tiden. Han forholder sig i det minste her klokt avventende. Han er en bred folkefører, ikke en klike-type. Han vil vekke den *indre* tyske tradisjon.

Tyskerne er et gammelt pliktfolk og et hjemmefolk. De er mer vant til å være under ordre enn under frihet; de har fremfor alt ikke en emansipert kvinne-type. Derfor traff igjen

Nazi rett da de gikk imot alt «moderne» vesen og slo til lyd for gammelt germansk liv: arbeide og hjem.

Spissen på denne idealistiske linje dannet så offer-tanken. Legg merke til at når ungdommen skal rives med, så er det ikke gods og gull som virker sterkest, men offer-linjen. Her lå nu hos den unge generasjon minnene om fedrelandets ydmygelse, kameratenes hengivelse i døden for fellesskapet, — den blinde død, døden i nederlaget. Selv ønsket de å kaste sig inn, glemme alt og få være *hele*.

Man kan — hvis man anser det hele misledet — gråte over så megen skjønn idealitet på offerstedet, men man dømmer storlig feil hvis man tror at utspringet for det som skjer i Tyskland bare ligger i brutalitet og nasjonalhovmod og maktbrynde.

— Hvordan skal man da stille sig? Der er jo i *åpenbaringene* så litet å finne av ideelle syn og handlinger, så meget derimot av slyngelalder og forsimpling og rampethet?

En erfaren, men uavhengig politisk iakttager sa til mig: «Jeg kjenner mig angstfullt uviss. Det er som om jeg ikke kan finne bunn for en fast overbevisning. *Men jeg støtter Hitler.* Vi kan jo ikke annet. For hvor skal det ende hvis dette ikke lykkes? Da ser jeg fedrelandets totale ruin, noget å ligne med et menneske som bare har selvmordsmuligheten tilbake. For det kaos som blir, hvis Hitlerstyret bryter sammen, det blir en alles krig mot alle, en djevlens og alle onde makters herjen over hele mitt folk. Vi som kjenner ansvar — hvad kan vi annet, vi må av hele vår evne slutte op om «Der Führer». Vi må håpe mot håp, ofre i fortvilelse alt som kreves av oss, ofre oss selv og ta alle konsekvenser.»

Ut fra en slik tankegang må vi andre som i behagelig nøitralitet kan skvette fra oss våre ytringer av forakt og ubehag, også søke å forstå de kjente menn i Tyskland som er *gått over*. Vi leser nu deres navn med beklemthet og sier med et sukk: også han! Spørsmålet er vel om de ikke stod i en åndelig tvangs-situasjon. Det er lett nok å forbeholde sig fritt slag, og begrense sitt ansvar til det man selv går inn for, — men dermed setter man sig utenfor og får ingen innflydelse på det som skjer. Og ansvar for sitt folk har man likefullt. Emigrantens visnede skjebne lokker ikke.

Det pinlige er derimot slike som går med under opgivelse — som vi synes — av sin ære som menn, av all selvkontroll og all

kritisk vurdering. Det oser kvalm servilitet og feig selvopgivelse av den tyske presse for tiden, også av den kirkelige. Ordførerne kan undskyldes med at de skriver med en trussel over sig. Men det skulde allikevel kunne merkes om der er *holdning* i en mann. Nu får man inntrykk av at de likefrem kroer sig i kryperiet. Det lover ikke godt. Men der er også nogen som har holdt sig opreist.

Den første som jeg så yde Hitler sin støtte, var dr. Johannes Müller på Schloss Elmau. Det kvakk i en da denne uavhengige ånd gikk inn i rekkene. Men hans fremtreden viste sig å være så full av mandig djervhet, at den virket helt befriende. (Se Grüne Blätter, hefte 2 for 1933). Så djerv var han at det kostet Tägliche Rundschau en ukes stans at bladet avtrykte hans ord om jødeforfølgelsen.

Og allikevel var dette — om enn det mest aktuelle —, så allikevel ikke det mest prinsipielt dyptliggende i Müllers kraftige varsko. Jeg kan ikke se annet at han igrunnen bryter staven over *hele fremgangsmåten.* Han tilsier personen Hitler følgeskap og han godtar *målet;* men desto mer knusende analyserer han midlene og mener at de er de sikreste metoder til å forskjertse hele målet.

Det er på tre punkter Johannes Müller opponerer.

Først angående hvad som er *tysk og nasjonalt.* Han anerkjenner det spesifike tyske som en rikdom og som det eneste grunnlag for et sundt tysk samfund. Men han stiller nasjonal-*følelsen* i motsetning til *nasjonalismen.* Nasjonalfølelsen er noget ubevisst, den opstår av direkte, umiddelbare erfaringer, den hører ikke hjemme i drivhusluft, den er av samme natur som fars- og mors-kjærligheten og trives som noget ganske selvfølgelig. Sørg derfor for at Tyskland blir *oplevet* av alle som fedreland, slik at hjemlandets sjelelige klima favner oss alle fortrolig og fruktbart. Men sky som pesten all tilstelt agitasjon, all teoretisering, alt påtrengende klineri. Det ubevisste forkommer under det bevisst beregnende. Den nasjonale bevegelse betyr derfor en likefrem fare for den oprinnelige tyske nasjonal-*følelse.* Er hele denne propaganda (med eget propaganda-ministerium!) ikke i sitt vesen helt *utysk?* Rasen er et grunnlag og ikke noget mer. Det er en forbrytelse mot selve den ariske rase å drive kultus med rasen. Den opblåste nasjonal-

bevissthet forøder den sanne nasjonalfølelse og opdretter istedet simpleste sort nasjonalisme.

Og for det annet: *jødene*, «ikke-arierne». De skal være av et annet «blod», og altså ikke av vårt vesen, sies det. Men når man slik lar menneskets vesen ha sitt sete i blodet, så befinner man sig jo selv i den semitiske overtro at sjelens sete er blodet! I virkeligheten betyr kroppen intet, når sjel og vesen er blitt opelsket og er blitt det bestemmende. De *gode* jøder med historisk rot i Tyskland er i sinn like gode tyskere som vi andre. Og de dårlige jøder — ja, dem er der en del av. Men gir de oss påskudd til å fordrive det hele? Har da ikke den germanske rase også sitt avskum? Jo, i fylde. Hele denne aksjon mot jødene er ikke bare umenneskelig og urettferdig, men den er uverdig for oss, ja endog skadelig og unyttig. For vi trenger de mange prektige jøder. De har bevaret tysk arvegull; hjemliv og arbeidsomhet trives hos dem tryggere enn hos mange av opløsningstidens germanske hjem. Med sin bevegelighet, fikshet og påpasselighet er jødene et ferment som vi mer tungfalne tyskere trenger.

Jødeforfølgelsen er en skam for den kristne kirke, et forræderi mot fedrelandet, ja «eine Passion Christi». Den er ikke Aufbau, men Zerstörung og derfor en svekkelse av den nasjonale revolusjon.

For det tredje *friheten*.

Det er en lydighetsplikt for oss nu å stå den nasjonale revolusjon bi, lydighet nemlig mot skjebne og forsyn, plikt til å stille oss til tjeneste i vårt folk. Men det er bare *levende mennesker* som kan tjene sitt folk. Derfor må de få frihet i det som er livets alt. La *staten* ordne hele sitt apparat som den vil. Staten er noget abstrakt, noget utvortes, den er til og med næsten alltid i sine embeds- og bestillingsmenn noget tørt og uelskverdig, noget skjematisk, som man helst har minst mulig med å gjøre. Staten er bare folkets husmester. Menneskers kjærlighet og offervilje gjelder ikke husmesteren, men familien, hjemmet. Det kan til en viss grad være likegyldig hvad husmesteren heter. Om der er monarki eller republikk eller fascistisk diktatur er ikke noget prinsipielt spørsmål, men et praktisk. Men i hjemmets indre anliggender, dets ånd og vesen skal husmesteren ikke prøve å blande sig inn. Det vi kaller kultur har bare alt å frykte av statens innblanding. Kultur

er *vesens*-kultur og trenger all vegetasjons vilkår, den trenger plantenes frihet. Nerven i denne frihet er riktignok indre lydighet og troskap mot livets art. Men utvortes inngrep betyr døden.

Denne livets frihet har den nasjonale revolusjon trådt under føttene. Der raser en ren påbuds-sadisme, en reglementeringsmani endog overfor anskuelser og livssyn!

Dette må snarest bringes til ophør! La motstand få komme frem. Uten motstand får det nye ingen *karakter.* Det er ikke en ferniss av nasjonalsocialisme vi skal trekke over det hele, men vi skal få det indre tyske liv til å blomstre og festne sig i nye former.

«Man sollte jetzt alle narkotischen Mittel der Propaganda ausschalten. Ein Sieg kann und muss vielleicht im Sturm gewonnen werden, aber ein Aufbau und eine Entwickelung nicht.»

— Så vidt referatet av Johannes Müller.

Hver dag har for tiden sin nye fortvilelse for folk som tenker som ham. Hvor langt skal de gå med? Hvor meget skal de tie? Hvor meget skal de sette sin eksistens og sin livsgjerning på spill i en overgangstid? Til dem som eventuelt vilde få makten hvis Hitler faller, nemlig de villeste horder av røde, står de jo i ennu mer avgjort motsetning. Å bidra til å spille makten i hendene på slike folk vilde bety forræderi mot det dypeste i dem selv.

Det er ikke godt å være ansvarsbevisst tysker i disse dager. Så får man ennu håpe. Håpet bunder i Tysklands lengsel efter nu å finne sig selv, skape sin egen form for tilværelse. Keisertiden står som noget der hadde overlevet sig selv, efterkrigstidens parlamentarisme står som unatur, bolsjevismen står som truende fare. Er så ikke alle øieblikkets forferdeligheter fødselsveer for noget som skal stige frem av det *folkedyp* tyskerne tror så sterkt på?

Derfor sier mange: utskeielsene kan ikke være *bestemmende* for vår holdning. Vi må lide oss igjennem dem for å kunne bli materiale i det nye byggverk.

3.

OG NU KIRKEN?

Først på bakgrunn av den almene situasjon kan man forstå kirkens affærer. Den kirkelige revolte er jo ikke *bare* en følge av Nazis partimanøvrer. I så fall måtte man uten videre stemple alle dem som forrædere som har vært med på å gi kirken i Nazis favn. Der er imidlertid en *indre* linje også her, en linje med utspring i kirken selv. Den er — som alt det andre — helt bestemt av oplevelsene og ordningene efter krigen.

Der var til å begynne med en stor frimodighet over de tyske kristne da de i 1919 blev løst fra staten og kirkene blev «fri». Hos enkelte var der endog tilløp til jubel. Men det blev snart anderledes. De evangeliske kirker stod klemt mellem en mer og mer marxistisk preget stat som hadde skolene og hele kulturlivet i sin vold, og på den annen side katolisismen. Den katolske kirke hadde støtte ikke bare i internasjonal makt og i et nasjonalt regjeringsparti (Centrum), men også i en indre tukt og et ytre samhold som gav styrke. Den evangeliske kirkes anseelse sank. Den stod utad splittet i 29 landskirker og i flere skilte bekjennelser. Den oplevet ingen indre foryngelse. Den seilet avsted på levningene av fortiden — den tyske teologi hadde en svak periode. Barth var alene om å vekke interesse. Legmannskretsene var mer preget av epigoner enn av pionerer.

Dertil kom stormløpet på kirken fra marxister og kommunister. Kirke-utmeldelsene var — i sine kolossale tall — allikevel ikke det verste. Det verste var den totale apati og den derav følgende uvidenhet og likegladhet med alt som kirke og kristendom het.

Det kom til likefremme utskeielser mot kirken. Mange av småstatenes regjeringer gjorde alt hvad de kunde for å chikanere den. De kjøpte sig derved bifall og støtte ikke minst fra det røde element. Og disse røde kunde i ly av denne de styrendes redsel for dem herje nokså fritt. En prest fra en av de store industribyer fortalte mig hvordan de stadig fik sine gudstjenester forstyrret: ikke bare av leven utenfor, men likefrem ved at kommunister brøt inn i kirken i flokkevis og gjorde tilrop og annen skandale. Vindusrutene i kirken kunde smelle midt under høimessen.

Dette er illustrasjoner til den indre tilstand. Der våknet en

tørst efter den faste hånd, efter en *beskytter*. Det føltes som om selve det samfund kirken var plasert i og var henvist til, gjennem alle sine statsorganer sviktet den og rev grunnen vekk under den. Dette var den «frie» folkekirkes vilkår.

I denne forbindelse et ord til forståelse, ikke til forsvar, for de tyske kirkers passivitet overfor jødeforfølgelsene. En fremstående kirkemann i Berlin har — dessverre med forbud mot å nevne hans navn — forklart mig dette slik: For kirken spillet de økonomiske forhold selvsagt mindre rolle. Vi kunde nok forstå at det blev uholdbart med denne mylder av små-jøder østfra som kom sig inn i butikker i alle gater og konkurrerte den legale handel ut. Dette vedkom allikevel oss mindre. Men avgjørende var den ting at det social-demokratiske regime overalt foretrakk jøder, ikke fordi de var jøder, men fordi omtrent alle *jøder var marxister* og pålitelige partifeller — enten av overbevisning eller fordi de hadde teft av hvad som lønnet sig. Et overveiende antall av de betydelige stillinger i stat og kommuner blev besatt med dem. De tilhørte fritenkerorganisasjonene og var ledere av deres propaganda. Mens jødene i tall utgjør 1 pct. av befolkningen i Tyskland, var det f. eks. lykkes dem å besette 51 pct. av dommerembedene i Berlin. Noget lignende var det med embedslægene og — i noget mindre grad — med lærerstillingene. I kunstens verden bestemte de kursen helt og holdent; av Berlins teaterdirektører var *alle* uten én jøder. Kirken måtte i hele atmosfærens forråelse og forsimpling se et utslag — ikke av rasefolket jødene — men av den *gjennem jøder* regjerende åndsretning. Kampen mot materialismen var for en stor del en kamp mot den *unormale maktstilling* som jødene hadde fått. Derav måtte kirkens holdning til dem uvegerlig komme til å bli medbestemt. Ikke bare kirkens plageånder, men også *kristenlivets fiender* hadde sine beskyttere i det unaturlige jøde-regimente.

— Såvidt min hjemmelsmann; hans syn bekreftes av flere andre, hvis skjønn jeg ikke uten videre tør kalle hildet eller snevert. Det gir som sagt en forklaring av at de kristnes øine var tilsløret så de ikke kunde se at aksjonen mot jødene gikk ut over hvad nogen kristen kan forsvare å være med på, og at den internasjonalt var en dårskap, nasjonalt et sverd rettet mot eget hjerte.

Denne tilslørethet av blikket — vi får våge å kalle det så —

er det vel også som forklarer meget av kirkens holdning til hele nazistyret. Man øinet redningen, men overså redningsmidlene, og man glemte at på den båt som man gikk ombord i, fikk man ikke lov å røre roret.

Hvem kan ikke forstå en betrengt kirkes glede når staten roper: vi trenger dig, vi vil gi dig en hedersplass til ditt virke og beskytte og fremme det med alle midler! *Vår* front er *din* front: *mot* materialisme og utskeielse, *mot* fritenkeri og gudløshet, *for* Gud og folket!

Det var ikke først da Nazi fikk makten, at kontakten kom i stand med kirken. Den har nok ikke rent partimessig vært etablert før Deutsche Christen blev organisert så sent som ifjor. Men idé-kampen har i årene efter 1925 ofte gitt berøringspunkter. Især hos ungdommen. Kirken *som sådan* kunde ikke gi sig i lag med et parti som nazistene, — det vilde betydd et farvel ikke bare til de socialdemokratiske velgere i menighetene og et nytt angrepspunkt for alle de radikale, — det vilde betydd brudd også med de borgerlig-kristelige elementer som ikke tilhørte nazi. Og selv om menighetenes nazi øket i tall de senere år, så var de allikevel et rent mindretall. Kirkens parole måtte være å holde sig utenfor partipolitikken.

De unge geledder derimot, som blev betatt av det nye idéinnhold, var stadig optatt av nazi-parolene. Jeg vet at en rekke teologiske universitetslærere formelig blev bestormet av de unge og deres korporasjoner med bønn om å sette det nye folkeideal i forbindelse med kristen-opgavene. De unge teologer så en redning i dette, — for dem gjaldt det fremtidens *opgaver* i folk og kirke. Gjennem nazi-tanken fant de en vei til folkeprogrammet, til realisasjon av gudsrikeidéen på bredt tysk grunnlag.

Da jeg derfor i vinter spurte en vel orientert universitetsmann: hvilken teologi kommer til å avløse Barths?, så svarte han uten å blunke: en naziteologi. Vi var begge forferdet over utsikten, men for ham var den utvilsom. Og enda visste vi ikke at Hitlers gjennembrudd var så nær. At Barth var på retur, stod klart for ham av mange grunner. Nogen teolog med innflydelse utenfor Barth fantes der imidlertid ikke. Man vilde altså — når reaksjonen mot dialektikerne inntrådte, — sannsynligvis stå overfor en slags kolektiv-teologisk retning, en kooperasjon av mange små teologer omkring en enkelt *idé*. Det

kulturfiendtlige og pessimistiske hos Barth måtte uvegerlig gjøre sinnene modne for motsetningen: opgavene i *denne* verden, i det aktuelle folk. Barths resignasjon overfor på noget vis å realisere gudsriket her på jord, måtte komme til å erte frem trangen til nettop å gå inn for en utbygning av samfundslivet efter Guds linjer.

Det er greit å se hvordan slike ansatser i tidens fylde — som kom brådt nok! — kunde formæle sig med den før nevnte kirkens trang til beskyttelse og med håpet om en felles front for stat og kristendom.

Det lå virkelig mer til rette innenfra enn man nu synes å se. Rent *administrativt* var kirken lei av demokratiet. Det hadde vist sig at korporasjonsstyrene var tungvinte og trege, indre splidaktige og preget av pirk. Der manglet personlig myndighet og initiativ. Der var derfor ingen som hadde gamle verdier å verne i kirkens styresett. Med glede gikk kirken inn for fører-prinsippet: ledelsen og ansvaret lagt hos *enkelte personligheter*.

Slik omtrent så det ut i den kirke som i april 1933 plutselig så sig som centrum for all politisk og nasjonal opmerksomhet og interesse.

Det startet med at Nazi snarest skulde til å realisere sitt kulturprogram: en ny ånd inn i alle samfundets organer: i presse, kunst, videnskap — og kirke. Alle organer fikk til opgave å tjene «det tredje rike». Kunst og videnskap var uorganiserte, så i dem gikk det raskt å bytte ut og sette inn personer og programmer. Men så var det kirken. Skulde den nye stat få tilstrekkelig nytte av den, så måtte den først og fremst bli mer ensartet ledet. Gleichschaltung var jo slagordet på alle områder; nu skulde de 29 landskirker, ja de to evangeliske konfesjoner også bli «gleichgeschaltet». Og efter Führer-prinsippet skulde en riks-biskop stå i spissen.

Kirkens folk var raske i vendingen. Topp-figuren i det demokratiske spindelvev som kirkens fellesorganisasjon — Kirchenbund — utgjorde, den personlig fine og kloke jurist dr. Kappler, hugg alle hensyn av til de demokratiske kirkeorganer, han tok to mann med sig, en luthersk og en reformert, og murte sig inne med dem i et seminar i Loccum. Der laget de det nye kirkeforfatningsutkast. Og til sist valgte disse tre riksbiskopen — hvorpå valget blev sannstrødd ved skriftlig

votering av kirkestyrelsene, med en avgjort majoritet for Fr. v. Bodelschwing. Hans motkandidat fikk bare tre stemmer.

Nu skulde man tro at alt var i god gjenge. En bedre mann enn Bodelschwing kunde man ikke få å samle sig om, «diakonen på bispestolen» som han blev kalt, en parti-fri mann, men med et personlighetspreg av rang.

Da er det revolten bryter løs, en ren og skjær maktrevolte. Det er ikke klart hvor meget der stakk likefrem person-ærgjerrighet bak og hvor meget der var parti-parole. Revolten seiret raskt. Det var den 27. mai at Loccum-triumviratet hadde opnevnt Bodelschwing. Fire uker efter er han tvungen til å levere sitt mandat tilbake, og *staten* utnevner en «kommissær» til å styre kirken diktatorisk.

Revoltens centrum var de såkalte «Tyske kristne», en ganske fersk og inntil mars 1933 ganske ukjent og ubetydelig organisasjon. Deres kjerne var endel naziprester og en personlig venn av Hitler, regimentsprest Müller i Königsberg. Formannen het Hosenfelder. Müller blev «utnevnt» til «Vertrauensmann» hos Hitler i kirkespørsmål, og da så partiets kultur-ekspansjon nådde kirkens terreng, blev han og Hosenfelder de to agenter for den tilstrebte gleichschaltung mellem kirken og nazi. Ifølge den vedtatte parole: nazis inn i alle tillitsposter, måtte Gleichschaltung altså også i kirken bety Ausschaltung av ikke-nazi, iallfall fra alle ledende stillinger. Her er utgangspunktet for ergrelsen om Bodelschwings valg.

Müller og Tyske kristne gikk med på Loccum-affæren så lenge det dreiet sig om forfatningen, men da personspørsmålet dukket op, blev der straks allarm. Müllers egen rolle her er noget uklar. For rettferdighets skyld må det oplyses at der er tegn som tyder på at han personlig til å begynne med godkjente Bodelschwings valg, og først efter press fra sine folk lot sig bevege til å fremholde sin egen kandidatur. Partiet og dermed pressen slo straks saken op til dimensjoner. Og nu stod det hele i nogen tid tilspisset på dette personspørsmål. Til Bodelschwing strømmet det inn tillitsadresser — men de blev fortiet av pressen og radioen. Her yret det derimot av protester — ikke mot Bodelschwings *person*, den blev merkelig nok enten ikke nevnt eller også likefrem anerkjent — men mot at man gikk utenfor de utkårnes krets. Til kirkens Führer kunde bare brukes en fullblods nazist. Og mannen var jo parat.

«Tyske kristne» var i ukenes løp blitt en veldig organisasjon, tett kombinert med nazi-organene rundt om i riket og med adgang til deres store maskineri, propagandacentralen, pressen og radioen. Å være ekte nasjonal var nu blitt omtrent det samme som å være «tysk kristen». Proklamasjonene flommet. Munnen var full av store ord om evangelium og folk, stat og kirke.

«Tyske kristne» erklærte 5. mai at kirken ikke skulde være en stat i staten, men «*i troen erkjenne den nasjonalsocialistiske stats overhøihet.*» Dessuten skulde kirken bare være for «kristne av arisk rase.» Om ikke annet så utvirket da den lille opposisjonskrets, «Jungreformatorische Bewegung», at denne siste råhet måtte utgå i næste oplag av programmet (i begynnelsen av juni).

Ellers blev der ikke effekt i nogen opposisjon. Den nevnte lille krets av ellers ganske betydelige teologer drev mest underhåndsforhandlinger med «Tyske kristne». De var enige med dem i de radikale forfatningslinjer, men *de vilde ha politikk og kirke holdt klart ut fra hverandre.* I så henseende anså de biskop-spørsmålet avgjørende. Hvis kirken ikke *selv* valgte sin biskop, men lot partipolitikken få makten her, da hadde kirken bevist manglende mot og kraft til å bygge sitt liv alene på evangeliet og på menigheten, da hadde kirken tapt sitt vesen til en fremmed makt. (Erklæring av 9. mai).

Denne tanke fikk fremgang da de befullmektigede i Loccum den 27. mai virkelig foretok bispevalget. Men ved det som fulgte straks derefter blev den ungreformatoriske bevegelse og dens syn satt helt ut av spillet.

Det som hendte hadde en bagatell til foranledning. Eller rettere: bagatellen blev benyttet fordi den tjente formålet.

Midt i juni brøt dr. Kapler sammen — han var en gammel mann —, og Oberkirchenrat innsatte en vikar for ham. Den preusiske kirkeminister *Rust* blev rasende over at man ikke først hadde spurt ham — d. v. s. nazi-staten — og han gikk til det frekke skritt å innsette en av sine ekspedisjonschefer, *Jäger,* til diktator (efter russisk leksikon: kommissær) for hele kirken. Der blev feiet ut i alle konsistorier, flere generalsuperintendanter — kjente menn som Schian og Dibelius — blev suspendert og partiets folk innsatt overalt. Dette skjedde Sankt Hans dag, 24. juni. Da var det at Bodelschwing erklær-

te at han gav det opdrag han hadde mottatt av kirken, tilbake til kirken.

Kirkehistorien vil opbevare denne hr. Jägers dekreter og hans geistlige vicegeneral, Hosenfelders «hyrdebrev» som skampletter på kirkens skjold. Men det gledelige er at den ånd som talte gjennem disse herrer dog fikk et så kraftig motvær at den snart blev spakere.

Søndag den 2. juli vil i fremtiden få en uthevet plass i kirkens tyske saga. Denne dag stod der er en regulær *kamp*, og den stod i selve kirkehusene, den foregikk i og med høimessen i alle prøisiske kirker.

Foranledningen var denne: De prøisiske generalsuperintendenter (biskoper) nektet alle som en å anerkjenne statskommissæren. De sendte ut et hyrdebrev og bad om at søndag den 2. juli i alle kirker måtte bli feiret som en *Bots- og Bededag* med bot for alt som hadde vært svakt og altfor menneskelig i kirken, bot for alt det som var forsømt, — og med bønn om styrke til å bygge fremtiden for folk og kirke.

Hr. Hosenfelder utferdiget *samtidig* et dekret til de samme prester og menigheter hvori han forordnet at høimessen den 2. juli skulde feires som en «*Takk og jubelgudstjeneste*» fordi staten nu tok kirken i sitt vern. *Statsflagget og det nazistiske partiflagg (hakekorsbanneret) forlangtes heist på alle kirker.* Der blev truet med straff for de prester som fulgte sine generalsuperintendenters henstilling og i kirken leste det oprop de hadde sendt. Superintendentene på sin side erklærte Hosenfelders person som «utålelig i en evangelisk kirke.»

Så oprant søndagen. I en del av Berlins kirker valgte prestene den utvei å lese op *både* superintendentenes og Hosenfelders påbud. Andre steder gikk det ikke så lett å bære kappen på begge skuldre. Av 550 prester i Pommern nektet ca. 300 å lese op Hosenfelders parole, og fulgte helt biskopenes anvisning.

Da denne merkverdige søndag er blitt litet omtalt i pressen, skal vi her ta med nogen interiører. De foreligger i private brev fra forskjellige kanter av landet, men steds- og navneangivelse må undlates.

En prest østpå var mistenkt av nazi-folkene. Han hadde nettop oplevd at de uten grunn brøt inn og lukket menighetens K.F.U.M. og beslagla alle dens eiendeler. Presten ante at søn-

dagen blev farlig og valgte å være loyal mot Hosenfelder. Statens og partiets to flagg blev altså heist fra kirkens tårn, og han holdt «jubel- og takkegudstjeneste». Men han plaserte et par bibelord i liturgien som talte om Kristi myndighet. En avdeling brunskjorter var marsjert op i kirken, men de forholdt sig rolig under gudstjenesten. Fra den drog de til en kneipe, og der la de op råd. Dagen efter blev presten innkalt til regjeringschefen og overhøvlet. Hans måtte å lede gudstjenesten på hadde vært «farlig for statens ro». Følgene skulde han få erfare når den tid kom.

En annen type: «Jeg kunde ikke for min samvittighet holde nogen «takkegudstjeneste» for statens voldtekt mot kirken. Jeg måtte preke *bot*, bot for at det er kommet så langt med oss i kraftløshet. Der blev ingen forstyrrelser. Tvertimot: da jeg kom til Fadervår, grep plutselig *hele menigheten inn og leste bønnen høit med mig*, og så reiste vi oss og sang en tros-salme. Mange menighetslemmer har siden takket mig.»

Man merker det spontane utslag av menighetens syn. Men i den ting at det fikk gå upåtalt merkes også den ujevne, rent lokalt tilfeldige måte som der styres på. Alt avhenger av temperament og tone hos de stedlige politiske ledere.

Dramatisk er forløpet et tredje sted.

Sogneprest B. forteller: «Et kvarter før gudstjenesten troppet tre S.A.-folk op i sakristiet og forlangte hakekorset heist på kirken. Jeg nektet og sa at de selv vilde gjort det samme om nogen som hadde gjort dem så meget vondt som nazi i disse dager hadde gjort kirken, kom og forlangte noget lignende av dem. De heiste så selv flagget mot min protest. I kirken var imens 150 uniformerte nazis marsjert op. Deres 4 faner med tilhørende vakt *tok opstilling rundt alteret;* den øvrige mengde innrammet i geledder hele menigheten, så den satt som i et jerngrep. Gudstjenesten skalv under inntrykket av at en indre makt og en ydre makt kjempet om overtaket. Menigheten sang og bad som aldri før, og jeg blev helt båret av dette fellesskap. I min preken vendte jeg mig direkte også til S.A.-folkene og vidnet om troen på Gud som ikke tillater nogen fortrøstning til mennesker alene, om synden som vi alle uten undtagelse står bundet av, om frelsen som er vår eneste redning, om sjelenes samfund som ikke tåler nogen tvang, men krever frihet og åpenhet. Der blev ingen mislyd! Åpenheten

i talen og menighetens åndmakt blev dem for sterk. — Dagen efter samledes menigheten til nadverd.»

Denne prest tilføier at ikke bare han, men adskillige kolleger har erfart hvordan disse dagers oplevelse har ført menighetens kristne sammen og ført dem dypere inn til Kristus som herre og frelser. Det kan nevnes at i en kirke hvor presten var blandt «eds-nekterne» blev der den 2. juli holdt nadverd. Praktisk talt *alle* tilstedeværende deltok, enda altergangen ikke blev kunngjort før fra prekestolen samme dag.

— Man forstår: makthaverne hadde spent buen for høit. De kloke av dem innså det også allerede før søndagen kom. Men søndagens tale virket sterkt. Der blev ikke mange suspendert av de nektende. Tvertimot blev Hosenfelder gitt permisjon «für volkskommissarische Tätigkeit», og der blev stukket ut den parole at «det gjelder *ikke å skape martyrer*». De suspenderte biskoper, Dibelius og Schian, blev innsatt igjen og blev endog tilkalt ved underhandlingene den 7. juli i ministeriet om den nye kirkeforfatning. 2. juli betød en krisis.

Kirkeforfatningen er i sig selv ikke noget merkelig. Partipressen skrøt av det nazistiske tempo som på 10 dager frembragte en fix ferdig ny forfatning for kirken. Men det var bluff, — det var Loccum-arbeidet som lå til grunn, og der var ikke stort å si på selve paragraffene. Det som kirken har opnådd er at dens menighetsvalgte organer, synoder o. l. blir beholdt, om enn mest i form av rådgivende instanser. Führerparolen er gjennemført, idet riksbiskopen får omtrent uinnskrenket makt. Derfor er alt avhengig av hans person. Hvad betyr i det hele en forfatning når statens diktatur uten nogen hindring av paragraffene gjør overgrep så snart det faller den beleilig?

Man merket tendensene allerede ved valgene den 23. juli til kirkesynodene. Høitidelig proklamerte staten at valgets *fulle frihet* var garantert av den. Så nektet den efterpå enhver opposisjon ordet i pressen og i radio — her fikk bare «Tyske kristne» komme til. Ja, den katolske rikskansler tok selv ordet i radio dagen før valget og voldte hel panikk hos den før engstelige lille opposisjon.

Dernæst tolererte staten allehånde maktinngrep og trusler fra de lokale stormavdelinger av Nazis. Jeg kjenner personlig et tilfelle hvor sognepresten fikk besøk av en S.A.-mann

som forlangte å se forslaget til valgliste. Derpå krevde han på stedet de og de navn strøket og andre satt inn. Dermed var valget avgjort.

På den annen side artet «friheten» sig som den rene opløsning når det gjaldt karakteren av velgerflokken. Det kirkelige manntall blev satt helt ut av kraft, der blev adgang for alle og enhver til *uten nogen kontroll* å melde sig til valglistene. Følgen var at Nazi kjørte frem hele sin partilegion og så var der jo ingen tvil om resultatet. Utsiktene virket alt på forhånd helt lammende på de kirkelige, så de på mangfoldige steder simpelthen gikk med på å opstille en fellesliste med Nazis «Tyske kristne», hvor disse siste var sikret ⅔ flertall — og så holdt man simpelthen ikke noget valg, de opstillede blev bare erklært valgt. At «Tyske kristne» på den måte fikk ⅔ av alle valgte representanter i hele riket, kan efter dette ikke forundre. Det merkelige er snarere at de andre beholdt så meget som ⅓.

Kirkevalget 23. juli er en skitten flekk på Hitlers styre. Sammen med de mange andre tilfeller av åndsterror kan det peke på at «Det tredje rike» tenderer til å bli «Det sorte rike.» — Disse «Tyske kristne» som altså nu utgjør Tysklands kirkefolk, er en broget sverm, et tilfeldig sammensurium uten nogen som helst åndelig struktur. Under deperasjonen har f. eks. skarevis av indremisjonsfolk i Würtembreg (Gemeinschaftsleute) sluttet sig til. På den annen side har de pussige Wothan (Odin)-dyrkere, de med den «germanske religion», sluttet sig til, fordi det jo nu skulde bygges en «arisk fellestro». Og så hele grosset av politisk bestemte velgere, kirkelig uvidende og personlig likegyldige. Dette kompaniskap er selvfølgelig helt øieblikksbestemt, det kan ikke holde når man kommer til avgjørelser av ren kristelig og kirkelig karakter. Det eneste disse skarer blir enig om er en *politisk* kirke.

En ting er interessant: der har ikke vært nogen lærestrid, nogen «kirkestrid» innblandet i spetaklet. Delelinjen konservativ-liberal har vært helt borte. Der er folk fra begge de forhenværende leirer på hver side av den nye front. Til og med Barthianerne er sprengt — Gogarten er med, Barth er mot.

A pro pos Barth. Både han og andre enkelt-menn fortjente et særlig ord. Som født schweizer og som kirkepolitisk fri-

bytter har Barth jo en ganske annerledes lett adgang til å tale fra leveren enn de menn som samtidig skal bære ansvaret for kirkens skjebneavgjørelser i disse dager. Blandt disse siste raker Berlins generalsuperintendent *Dibelius* særlig frem. Hans skrivelse til diktator Jäger av 27. juni er et æreminne for kirken. Brevet — som selvsagt ikke blev offentliggjort — begynner slik: «Jeg ser av avisene at De har avsatt mig fra mitt embede øieblikkelig.» Som en kristen der vet at man skal være all øvrighet underdanig, lover Dibelius også straks å nedlegge alt arbeide av administrativ art. «Men som biskop har jeg mitt mandat fra kirkens Herre og hans menighet; fra omsorgen for menigheten, ordets forkynnelse og forbønnen kan ingen statskommissær avsette mig. Jeg fortsetter ufortrødent i dette mitt kall.»

Da Dibelius så efter 7. juli igjen blev innsatt i embedet, var han ikke blitt nogen kryper for makten. I sin preken i Potsdam den 16. juli, altså søndagen før valget, gikk han direkte løs på «Tysk kristnes» program og citerte bl. a. den fatale hr. Jägers ord i hans kirkelige hyrdebrev: «Kristusskikkelsen betyr tilsist egentlig en i verdenshistorien opflammende germansk ånd». Dibelius sa koldt: «Jeg advarer mot denslags vranglære».

Barths ord var forfriskende uvørne, og de spillet en rolle på valgdagen, fordi den lille standhaftige kirkegruppe brukte dem på de løpesedler de delte ut underhånden. De citerte av Barth: «Tyske kristnes seir betyr kirkens ende. Den evangeliske kirke burde heller bli en bitte liten flokk som gikk i katakombene, enn at den skulde slutte frem med «Tyske kristne». De som tilhører denne retning er *enten forførere eller forførte,* og jeg kan ikke gjenkjenne kirken i denne «trosbevegelse» mere enn jeg kan det i paveveldet i Rom».

For barthianerne i det hele blir denne krise en skjebneavgjørelse. Det utvilsomt rene evangeliske alvor som finnes blandt dem, kan bli en mektig faktor i den indre utvikling av krisen, hvis de ikke isolerer sig og forskanser sig bak hånende avvisning, men går inn i solidariteten med kirken. Heri kan neppe Barth bli deres fører, men de kan bli ledet av et indre kall.

Men i tyske prestehjem går der mange og lider. De søker å holde sine meninger om de aktuelle ting skjult, de prøver å

virke *bare* som evangeliets og kjærlighetens tjenere. Men de provoceres offentlig og de angis hemmelig. De aner koncentrasjonsleir eller emigrasjon som sin lodd. De smugler brever til utlandet for å hente opmuntring og finne forståelse. De ber om vår forbønn.

— Kan dette fortsette? Utvilsomt kan chikaneriene fortsette. Avsettelser og fengsling synes alt å være blitt avløst av trusler og tvangsforflytninger. Men lenge kan heller ikke dette gå. Hasard er ikke noget varig spill.

Det avgjørende er heller ikke om kirken får et utvortes nazistyre. Avgjørende kan det bare være om vi får en åndelig servil kirke.

Der er ikke bare mørke utsikter. Nettop fordi man har kjørt så altfor langt ut, ja forløpet sig så kraftig og så åbenbart, og fordi der samtidig er skjedd en sanering og ny inspirasjon av de dypere kristne krefter i kirken, kan det ikke være utelukket at den gale begynnelse fører til en god omvendelse.

Men skulde den forferdelse inntre som de innsiktsfulle frykter, nemlig at bolsjevismen blir hasardens resultat, da er der for kirken kun katakombenes mulighet. En kirke som ikke bare har anerkjent nazismen, men fra innerst til ytterst har identifisert sig med den og har erklært at det er en del av «troen» dette å godta nazismen som en Guds vilje, — den vil ikke kunne gjøre nogen retrett til sin åndelige bane mer. Den vil bli smadret av nye makthavere. Og hvad verre er: den vil bli dømt til forakt som en der forrådte sitt egentlige vesen for en konjunkturvindings skyld.

Dette siste er faren selv om der ikke blir maktskifte. «Tyske kristne» spiller hasard med selve kirkens åndelige eksistens. Det som kan gi håp er den oplevelse av rystet liv som er gått gjennem så mange kristne kretser dernede. Det har grenset til virkelig forfølgelse det som er overgått kirkens trofaste. Heri ligger der et godt omen.

23/8 1933.

Eivind Berggrav.

KINAS SYGDOM OG MIDLET DERIMOD

Av provst HANS KOCH

Politiske sensationer er i vore dage så talrige og følger i den grad slag i slag, at de med nødvendighed glemmes hurtigt. Vore læsere vil dog vist endnu erindre den proces, som Sovjet nylig med så store sving satte i scene overfor seks engelske ingeniører, tilhørende firmaet *«Metropolitan-Vickers»*, en gren af *«Vickers Armstrong»*.*) Der var over hele denne sag en besynderlig mystik; og nogen klarhed kom der aldrig.

Ruslands anklager gik ud på, at de leverede varer ikke svarede til, hvad der var lovet. Men derom skulde der vel kunne forhandles. Endvidere: de engelske ingeniører havde bevidst beskadiget de russiske maskiner — en besynderlig og i sin form megt vag beskyldning. Og tilsidst: Vickers mænd havde udspioneret de russiske våbenfabrikker. Ja, det er vel en selvfølge; et verdensforetagende som Vickers vil altid se det som sit første mål at skaffe sig oplysning om hvad der i de forskjellige lande trænges til af våben, ammunition, flyvemaskiner, tanks, gas etc. Deres folk vil følgelig altid — indenfor visse grænser — drive spionage. Det ved alle. Så den sag var det ikke værd at gøre mange ophævelser om. Kort sagt i Europa forstod man ikke Ruslands holdning i hele denne affære (der jo så endte med at man lod sagen falde).

Nu kommer der en hidtil ukent forklaring. Den kommer fra Kina og går i korthed ud på følgende: Ude ved Kinas nordvestligste grænse ligger der en mægtig provins kaldet *Sin Kiang*. Den er ikke stærkt befolket; men rig bl. a. på mineralier, og særlig på guld. Landet grænser mod syd til Tibet og

---

*) Efter verdenskrigen, der bragte *Krupp-* og *Putilov*-værkerne til ophør, er *Vickers-Armstrong*, og efter det det franske *Creusot-Schneider*, den førende våbenfabrik. Disse to innbyrdes allierede «våben-dynastier», er det der har leveret Japan de våben, det ønskede, hvad dog ikke betyder, at man ikke samtidig solgte våben til Kina.

brittisk Indien; mod nord til russisk territorium og til Mongoliet (under russisk indflydelse).

Hidtil har Russerne delvis behersket handelen i Sinkiang, som iøvrigt stod under Kina. Et mægtigt skridt fremad gjorde Sovjet 1930, da man under store festligheder indviede en ny jærnbanelinie, der går fra *Novo Sibiersk* (på den Transsibiriske bane) langs med Sinkiangs vestgrænse til *Tashkent**) (hvorfra der igen går bane mod nordvest til Aral Søen).

Det var naturligt at de engelske myndigheder i Indien betragtede dette fremstød med mindre venlige blikke. Man sendte da en «videnskabelig expedition» til Sinkiang. Hvilke resultater den bragte videnskaben kan vi ikke oplyse; derimod er det sikkert, at der kort efter rejste sig et mohammedansk oprør.**) Både Kinesere og Russere forsikrede at det var Englænderne, der havde forsynet oprørerne med våben og ammunition. Dette var sket ved *Vickers Armstrong*, der har filialer i *Persien, Afghanistan* og *Kashmir*. Oprørerne sejrede og besatte *Tihva*, Sinkiangs hovedstad. Samtidig udbrød der uroligheder i Tibet. Også her var det Englænderne der var på færde. Det konstateredes at rebellerne var forsynet med Vickers' våben og ammunition.

Nu er det der siges i Kina, at da Rusland ikke kunde komme den engelske regjering tillivs, så åbnede det en underjordisk krig mod Armstrong-Vickers, og det første led i kampen skulde være processen i Moskva. I øjeblikket reklamerer et engelsk forlag med «årets største bog-sensation», en autentisk redegørelse for hvorledes det forholdt sig med denne mystiske proces. Indtil denne formentlige «best seller of the season» udkommer, kan vi vel slå os til tåls med nærværende kinesiske forklaring. Den kan i hvert fald være lige så sandsynlig som dem vi hidtil har fået.

Det visse er at Englænderne fortiden udfolder en betydelig

---

*) Denne bane, kaldet *Turk-Sib*, er 1700 engelske mile lang. Den var planlagt i Czarens tid, men er i løbet af fire år bygget af Sovjet af russiske ingeniører for russiske penge. Nu kan Turkestan hente hvede i Sibirien, og Rusland — uafhængig af U. S. A. — forsyne sig med bomuld fra Sinkiang.

**) Sinkiang er ca. 400 000 kv. miles, med ca. 2 000 000 indb., Kirgiser, Mongoler og Kinesere; flertallet er Mohammedanere.

politisk og gedulgt militær virksomhed både i Sinkiang og Thibet. Denne sidste provins er praktisk talt under engelsk kontrol og derfra strækker dets indflydelse sig til Sinkiang, til den vestlige del af *Kansu* og til *Kokonor*. Samtidig har Frankrig arbejdet sig frem til at være den rådende magt i den kinesiske provins *Yunnan* (mod syd grænsende til fransk Indokina), hvorfra fransk indflydelse gradvis breder sig til provinserne *Kvangsi* og *Kveichov*. Russerne har længe og med megen fremgang arbejdet sig ind i «*det indre Mongoli*» (Kinas nordligste provins). I september 1931 har Japanerne som bekendt besat *Manchuriet*. Der føres stadig (maj 1933) kampe med kinesiske hærafdelinger syd for den store mur. Siden Jehol erobredes, står vejen åben til Peking, og det er vel sandsynligt, at Japanerne inden længe besætter både denne by og Tientsin.*) Dertil kommer at de stadig udvider deres magt i den østlige del af «det indre Mongoli». (Byen Dolonor erobredes d. 28. april).

Nylig kom der så efterretning om, at der i Shanghai er dannet en «*Foreign Residents Association*». Dens bærende kræfter er Englændere af den gamle skole (Die-hards), ivrigt støttede af Japanere, Franskmænd og relativt få Amerikanere.

Formålet angives at være bekæmpelse af Sovjet — der nu igen er bleven anerkendt af Kina, og hvis gesandt, *hr. Dmitri Bogomolov*, nylig har bosat sig i Nanking — medens stormagternes gesandter stadig sidder i Peking, som politisk er betydningsløs. Men bagved dette utvivlsomme formål — bekæmpelse af kommunismen — siges der at den nydannede forening stræber henimod en ofte omtalt plan, at gøre Shanghai til en «Fristad» *(the free city scheme)*, hvor «magterne» skulde tage styret. Hvis dette skulde blive gennemført, vilde det være det hårdeste slag, der endnu var ført mod Kina.

*

---

*) Dette har de ikke giort; vistnok fordi U. S. A. lagde et stærkt tryk på Japan. Meget mere er der sluttet en slags overenskomst, hvorefter Japan skal gå tilbage nord for den store mur. Reelt hersker dog Japan stadig i Nordkina.

H. K.

(Senere anmærkning — 24. august 1933.)

Det vil fremgå af ovenstående at Europas stormagter og Japan arbejder ufortrødent på Kinas sønderdeling, og det samtidig med at de — her er Japan nu, man fristes næsten til at sige, en hæderlig undtagelse — med ikke mindre nidkærhed holder conferencer, hvor de arbejder for verdensfreden, nedrustning etc.

Men Kineserne, der jo så øjensynligt skal betale gildet, hvad foretager de sig? Ja det er pinligt at sige det, men under den nuværende yderst truende fare fortsætter de med om muligt end større iver end hidtil deres borgerkrig. I det indre Kina (særlig i provinserne Kiangsi og Hunan) vedbliver «kommunisterne» med deres røveragtige krigsførelse. Regeringens chef og overgeneral, *Chiang Kai Shek*, har gang efter gang forkyndt om sine sjre over dem, men bestandig rejste de sig pány. Dertil kom at Canton-partiet, der ofte har vist sig at være dygtigt og handlekraftigt, hidtil har negtet at hjælpe Nanking-regeringen. I provinsen *Szechuan* har der i årevis hersket borgerkrig; i øjeblikket ser det værre ud end nogensinde. Denne rige provins udsuges af militærdiktatorer. I provinsen Shansi sidder general Yen, ved Mongoliets grænse general Feng. Begge disse indflydelserige mænd synes at forholde sig stille. De har i hvert fald unddraget Nanking-regeringen deres støtte. Det samme gælder en række «generaler» rundt om i Kina — hvis formål kun synes at være at sikre sig magt og penge.

For dem der inderst inde har kinesiske sympatier, synes alt håbløst — værre end nogensinde. Naturligvis, der er en optimisme, som ikke giver tabt. Den findes ofte hos Kineserne. Typisk i så henseende er en udtalelse, som gjengives af *Hermann Hesse* (Betrachtungen, p. 190). Det er en Kineser af den gamle, fornemme tænkemåde, der udtaler sig om Japans og andre magters overgreb ved århundredskiftet. Selv har han meget lidt forbindelse med dagens politik, er mere i overensstemmelse med *Tao tø King's**) tankegang. Han sagde omtrent følgende: «Lad nu være at Japanerne eller et andet folk sejrer over os, røver vort land og tager styrelsen over os. Lad være at de gør dette. Det vil da vise sig, at vi er de svage, at man kan erobre og opæde os. Lad nu være at dette så skal fuldbyr-

---

*) Tao tø King er Taoismens litterære hovedværk.

des, hvis Kinas skæbne er lagt således. Men da, når de andre har fortæret os, da først skal det kendes, om de kan fordøje os. Muligvis vil det gå således, at regering, hær, forvaltning og finanser bliver japanske (el. engelske el. amerikanske), men at det da vil vise sig at erobrerne intet kan ændre, ja at meget mere de vil blive erobret og ændrede, at de lidt efter lidt vil blive Kinesere.

Thi Kina er svag til våbenbrug og i politik. Men det er rigt på liv, rigt på ånd, rig ved en fra fædrene nedarvet livsvisdom.»

Det er jo muligt, at den gamle vismand kan få ret; især hvis Japan blev så stærk, at det blev ene om buddet. Men som vi har set er dette ikke stillingen. England, Rusland og Frankrig har allerede draget kniven for i tide at skære hver sin skive af Kinas melon, og vel at mærke så stor en skive som blot muligt. Skønt derfor de andre magter er dybt forargede på Japan, der tillader sig at optræde nøjagtig på samme måde som f. eks. England, Frankrig og Rusland bestandig har optrådt og endnu idag optræder, så er det en vanskelig situation man er stillet i, hvor altfor stærk moraliseren let kunde blive mislig (hvad de politiske ledere i England, John Simon etc., gang på gang har fremhævet; ligeledes Hearst's presse i U. S. A.).

I virkeligheden er der *om* Kina kun én ting at sige, og det er, at i øjeblikket er udsigterne mørkere end nogensinde. Og *til* Kina er der atter kun én ting at sige: «Hvis du vil nå frem til menneskeagtelse og ligestilles med civiliserede kristne nationer, så må du lære at slå ihjel på en ganske anderledes effektiv måde end den af dig hidtil anvendte. Du må lære at bruge maskingeværer, flyvemaskiner, gassprøjter etc. Du må kunne slå tusinde ihjel, hvor du nu dræber 100. Du må lære at føre luftkrigen mod civilister, kvinder og børn osv. osv.

Når du så har lært dette, så kan du igen blive regnet med til de respektable stater.»

Dette er kristenhedens budskab til Kina i det Herrens år 1933. Samme år sammenkaldtes den verdensberømte freds- og nedrustningskongres i Genève.

Hans Koch.

KIRKEN — POLITISK VASAL?

Av cand. theol. JOHS. BIRKEDAL NIELSEN

Johannes Tonnesen har hos mange i Danmark — bl. a. ved sin tale om det idylliske og det heroiske som det, der præger henholdsvis det danske og det tyske folk — været med til at skabe forstaaelse for, at vi maa give agt paa, hvad vi kan lære af det tyske folk. Vi har indset, at der er noget rigtigt i det, naar Tonnesen siger om sit folk, at «Gud har aldrig ladet os i fred for at udgrunde hans vilje med os som enkelte, som helhed og som led af menneskeheden». Naar Tonnesen nu i sin artikkel i Kirke og Kultur om «Den evangeliske kirke i Tyskland i dag» sender os bud om, hvorledes Tyskland i dette øjeblik søger at udgrunde Guds vilje med folket — thi saaledes opfatter han det, der sker —, maa vi imidlertid opponere mod nogle af hans synspunkter.

1.

Artiklen begynder med at fastslaa, at «den parlamentarisk-demokratiske statsform for Tysklands vedkommende har været en ulykke»; thi «dette system bragte i en frygtelig grad en opløsning af alle autoritative magter og kræfter i folket». Derfor siger kirken ja til den nye regeringsform — og «gør det med glæde ud fra den erkendelse, at den nye stat energisk har vendt sig imod den stats- og tidsopfattelse, der ophævede det i Guds skabervilje begrundede forhold imellem øvrighed og undersaat.»

Tonnesen vil altsaa definere det som en egenskab ved den demokratiske statsform, at den opløser de autoritative magter og kræfter i folket, og derfor maa den af kirken placeres som en statsform af lavere værdi.

Her maa det være paa sin plads at pege paa Altona-præsternes «Ord og bekendelse», som saa kraftigt fastslaar, at *al* idealisme er af denne verden. Følgelig er ingen ide i og for

sig bedre end en anden; men ideernes værdi ligger i deres evne til at imødekomme de forskellige tiders konkrete krav. Den demokratiske ides snart glemte, men dog uvisnelige fortjeneste er det at have indført i statslivet hævdelsen af alle menneskers lighed. Ud fra tanken om den enkeltes direkte forhold til Gud krævede puritanerne individernes ligestillethed respekteret. Den eneste autoritet, der er brug for, er hævdelsen af gensidig forstaaelse og gensidig respekt — altsaa lige det modsatte af Gleichschaltung. «At forstaa er alt. Ikke som skulde der blandt mennesker, som forstaar, af sig selv opkomme en harmoni af overensstemmende meninger og viljesretninger. Det er hverken muligt eller ønskeligt, thi først ud af tankens og viljens konflikter fremgaar den spænding, som gør livet værd at leve og faar os til at tro paa et maal, som giver det en mening, og paa et fremskridt, som indebær større meningsfyldthed. Men denne spænding kan kun blive frugtbringende i samme grad, som den opfattes som meningsfyldt. Ogsaa i denne tid med sin uhørte masseelendighed og de mest komplicerede sociale problemer kan det derfor være en lyst at leve, om vi blot i ethvert problem, som tiden stiller os, vil se en opgave.» (Hendrik de Man). — Og i det praktiske liv vil den regering, der hylder autoritetsprincippet, lige saa fuldt komme i konflikt med *kærlighedsbuddet* som den, der hylder ligheds- og broderskabsprincippet. Selv øvrighedens kaldsrøgt kan jo simpelthen ikke rykkes uden for syndens grænse.

Naar Tonnesen endvidere som kristen uden nogen smerte tager afsked med demokratiet og byder diktaturet velkommen, fordi demokratiet i en frygtelig grad bragte en opløsning af alle autoritative magter og kræfter i folket, maa den tanke melde sig, om skylden for denne opløsning ikke med større ret end paa systemet maa lægges paa dem, der skulde staa som hævdere af autoritet, nemlig de kristne. «Autoritet opstaar kun fra Gud». Er der da i det protestantiske Tyskland ingen plads for en tro paa, at Gud kan hævde sin autoritet lige saa godt i et samfund, hvis ide er lighed (for Gud), som i det rige, der samler sig om en Guds stedfortræder som autoritetens opretholder? — Bør det ikke kristne i demokratiske og tidligere demokratiske lande mere at vedgaa, at *de* skulde have staaet

som hævdere af den Guds autoritet, uden hvilken demokratiet bliver alles kamp mod alle, at vedgaa, at *de* svigtede kaldet og overhørte Guds bud — end at dømme systemet til fordel for en ny idealisme?

I stedet giver kirken i Tyskland det politiske diktatur sit ja, og gør det med glæde. Tonnesen synes at overlade den opgave til Hitler, som han ellers har fastslaaet som den protestantiske teologis store og afgørende opgave i denne tid: hvordan hævder vi Guds autoritet? Og han synes her at gaa imod den opfattelse, at der gives «ingen autoritet uden om Gud og hans ord. Derfor hører Hitlers tankesystem endnu ind under alt det, som han selv betegner som surrogat for religion, og staar, saa mærkeligt det lyder, i dette afgørende punkt paa samme linie som humanismen, socialismen og enhver idealisme, der gaar ud fra mennesket og paa en eller anden maade bygger et livssyn op paa en eller anden menneskelig kvalitet, et eller andet væsenspræg, et eller andet anlæg, der nu er fredet over for syndefaldet.» (Jacob Burmeister: Nationalsocialismen. Dansk Udsyn 1932, s. 83.)

Endvidere fastslaar Tonnesen i sin artikkel, at «bolschevismen er nutidens mest udprægede og mest angrebslystige form for gudløshed og vantro og selvforgudelse». Ogsaa derfor maa kirken hilse nazismen med glæde: den bekæmper bolschevismen, den er kirkens allierede; thi «kirkens opgave bestaar i kampen mod gudløshed, vantro og menneskeforgudelse». — Ja, men nazismen bekæmper bolschevismen som ide ud fra rent menneskeligt-idealistiske synspunkter. Kirken har ingen kamp mod *ideer* at føre, men en kamp mod *menneskers* gudløshed, vantro og selviskhed. Og definitionen af bolschevismen som «den mest udprægede og mest angrebslystige» kan kun gennemføres ud fra en kvantitativ bedømmelse af synden, som er kristendommen fremmed.

Kirken giver Hitler sit ja med særlig glæde! Men var det blevet bolschevismen, og ikke Hitler, der havde sejret i Tyskland, havde det været kirkens pligt at give den kommunistiske regering sit ja med lige saa stor glæde; thi «ikke staten som tanke, men alene den bestaaende stat eksisterer ved Guds skabermagt. Der gives ingen statsform, som man kan kalde den eneste rigtige. Stater, statsformer og øvrighed opstaar efter

Guds vilje, den ene til lykke, den annen til skade, — ganske bortset fra, om det passer os saaledes.» (Das Wort und Bekenntnis Altonaer Pastoren, Art. 3.)

Hvis det er rigtigt, at verdenshistorien er verdensdommen, at historien er Guds gang gennem verden, saa betyder det bl. a., at de forskellige ideer er Guds midler til at kundgøre sin vilje i de skiftende tider. Fordi Gud ikke gennem kristne kunde faa ført sit ord frem, maatte han lade virkeligheden tale gennem liberalisme, socialisme, nazisme.

Og kirken skal saa ikke takke mere for den ene øvrighed end for den anden, kun formane mennesker til at være *øvrighed* lydig; thi enhver øvrighed har sit kald i sin tid, — og minde øvrigheden om, at den har en tjeners gerning.

Kirken skal ikke som Absalon lægge haand til kongens sværd — heller ikke til Hitlers sværd mod Moskva eller Zion —, men som profeten Natan tale Guds ord.

2.

Tonnesen udviser ganske naturlige bestræbelser for at vinde nogen forstaaelse for det nye regimente og nogen tillid til de nye mænd. Han forsikrer os om, at «den nye regering lægger den aller største vægt derpaa, som øvrighed at bekende sig til den kristelige religion. Den anerkender den forpligtelse at beskytte den kristelige religion». — Men at denne beskyttelse skulde være for at værne kirkens virksomhed, eller at det tredie rige skulde eje nogen «villighed til at høre den kristelige lære og som øvrighed at lade sig denne lære forkynde af kirken», det kan vi ikke paa forhaand fæste tillid til; det kan de hidtidige begivenheder ikke forpligte os til at tro. Naar det i «Mein Kampf» hedder, at «bevægelsen betragter begge konfessioner som værdifulde støtter for folkets kraft», saa synes det at vise, at kirken maa underordne sig regeringen. *Der* placerer Hitler den, *der* ligger for ham kirkens betydning. Naar man lod Hitler benytte kirkeklokkerne til at slutte den store transmission aftenen før valget i marts maaned, og han ogsaa ved andre lejligheder har kunnet benytte kirken i reklameøjemed, kan vi godt forstaa, han gerne beskytter kirken. Thi foreløbig synes det kun at gælde paa papiret, hvad Altonapræsterne tror og bekender, naar det hedder i deres artikkel 1:

«Hvis nogen vil have kirken til at medvirke ved en militær-, stats- eller partifest, men kun for derved at hæve festglansen, saa misbruger han kirken. Hvis kirken bliver budt med til en saadan fest, da har den heller ikke annet at forkynde end dom og forjættelse — og vel at mærke ikke over de andre, men over de tilstedeværende.»

Og naar det i de 25 punkter hedder i § 24, at der skal være «frihed for alle religiøse bekendelser i staten, saafremt de ikke bringer fare for staten eller strider mod den germanske races følelse for etik og moral», forekommer det os, at intet strider mere mod «den germanske races følelse for etik og moral», saaledes som denne følelse udfolder sig i nazismen, end netop kristendommen. Jeg skal ikke beskæftige mig med den politik, der for tiden føres i Tyskland, men til illustration af den germanske tankegang anføre nogle citater, som er hentet fra Heinz Kappes: «Der theologische Kampf der religiösen Sozialisten» i bogen Georg Wünsch: «Reich Gottes — Marxismus — Nationalsozialismus».

I «Peniger Tageblatt» skriver præsten Leuthäuser d. 20. 1. 1931:

«I Adolf Hitler ser vi den kraft bryde frem paany, som engang blev givet Frelseren. . . . Vor vej er raa, men et ved vi, at vi beholder en ren sjæl derved! Paa et Golgatha følger ogsaa en opstandelse. Endnu staar vi paa vejen til Golgatha. Mange vil blive der; men sjælen kan man ikke frarøve os. I dine hænder giver vi vor aand, for Adolf Hitler dør vi gerne».

I programmet for N.S.D.A.P. anbefaler nuværende rigsminister dr. Frick følgende skolebøn:

«Fader, i dine almægtige hænder staar vort folk og fædreland. Du var styrke og ære for vore forfædre, vær vort stadige vaaben og værge. Gør os derfor fri for forræderi og bedrag, gør os stærke til befriende daad, giv os Frelserens heltemod, lad ære og frihed være de højeste goder. Vort løfte og løsen lad stadig være: Tyskland, vaagn op! Herre, gør os fri!»

I sin bog «Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts» gør Alfred Rosenberg en adskillelse mellem, hvad han kalder positiv og negativ kristendom, som er meget lærerig. *Negativ* er hele den gammeltestamentlige profeti, Ny Testamentes messiasside, Kristi kors og opstandelse, læren om retfærdiggø-

relse af tro, om syndsforladelse af naade, alle kristelige kærlighedsbud, al tale om ydmyghed og almindelig menneskekærlighed.

«Fordi man paa den ene side troede paa sætningen om den uindskrænkede kærlighed og alle menneskers lighed over for Gud, paa den anden side hævdede læren om den demokratiske, raceløse «menneskeret», som ikke bæres af nogen nationalt rodfæstet æresfølelse, har det europæiske samfund «udviklet» sig til vogterske for de mindreværdige, syge, forkrøblede, forbryderske og forfejlede individer» (s. 163). «Næstekærlighedens ideal maa ubetinget underordnes nationalærens ide,» (s. 570). Derfor gælder som *positiv* kristendom alt heltemodigt og ærefuldt. Mennesket staar ikke i ydmyghed for Gud, men det har Gud i sig, er Gud lig.

«Det ikke at sætte sig mod det onde, at vende den venstre kind til, naar man bliver slaaet paa den højre o.s.v. er feminin tilspidsning..., forfalskende tilsætning fra andre menneskers side. Jesu hele tilværelse var en rasende sætten sig til modværge. Derfor maatte han dø,» (s. 569).

I «Jesus der Arier — ein Heldenleben» fastslaar Hans Hauptman, at:

«Jesus var arier, nordisk menneske ... en kampnatur ... For ham er det blevet til vished, at alene det ariske menneske er skabt af Gud i faderens billede, alene han er retmæssigt Jordens herre efter skaberens vilje! ... Med synden mod Helligaanden, som ikke kan tilgives, kan Jesus ikke have ment andet end blodsynden: den høje races selvfornedrelse (fluchbeladene Selbstniedrigung) ved sammenblanding med folk af lavere race.»

I denne aand er det, man nu opdrager tyske børn og tysk ungdom! —

Vi overser ikke, at Tonnesen erkender, at det er vigtigt og afgørende for den evangeliske kirke i Tyskland at være aarvaagen over for de farer, der under de nye forhold kunde blive truende, og at den evangeliske kirke i Tyskland har faaet en opgave tildelt med det tredie rige. Men vi venter endnu paa at se resultaterne af denne erkendelse (Altona-præsternes ord og bekendelse er jo fra før revolutionen!), og vi imødeser med ængstelse, hvad det vil medføre for Tysklands kristne, hvis de

for alvor samler sig om at staa «den germanske aand» imod. Thi *det* maa være den evangeliske kirkes opgave i øjeblikkets Tyskland.

Kirken i Tyskland kunde ikke hævde Guds autoritet under demokratiet. Nu bliver spørgsmaalet, om den vil hævde friheden og ligheden under diktaturet. *Det* er, hvad verden i øjeblikket venter, Tysklands kristne skal give svar paa.

Johs. Birkedal Nielsen.

NOTISER

NORSK BIBELMÅL

I min artikkel om «Norsk bibelmål» (K. & K. s. 332 ff.) skrev jeg med Bibelselskapets årsberetning for 1930 som kilde at biskop *Bang* alt i 1891 skrev ned et forslag til ombytting av ord og vendinger i oversettelsen av det gamle testamente, som var utkommet samme år. Professor *Odland* oplyser mig om at 1891 i årsberetningen er skrivfeil for 1901. Det var altså 10 år etter at bibeloversettelsen var utkommet, at biskop Bang begynte på revisjonen.

Didrik Arup Seip.

I pastor Odd Godals fravær vikarierer pastor Jacob Steen Natvig som redaksjonssekretær, adresse Møllergt. 1, telefon 15386.

LITTERATUR

Pastorallære. Av *G. Skagestad.* I. Kirken og menigheten. II. Prestens embede og person. III. Sjelesorgen. 588 + XVIII s. (Lutherstiftelsen 1928—30).

At S.s pastorallære omtales i dette tidsskrift, skjer med full rett. Den er ikke fagteologi bare, men et verk av stor interesse for hver den som vil følge med i kirkelivet av idag.

Boken har krav på stor opmerksomhet allerede fordi kirkene i Norden er så fattige på slike fremstillinger. Efter all den beskjedenhet tidligere fremragende praktiske teologer har vist, er det noget av et vågestykke, men et høist nødvendig vågestykke, S. har gitt sig i kast med.

Dernæst er boken av så stor interesse fordi den er i eminent forstand praktisk, orientert om det aktuelle kirkeliv og med bestemt program. S. ser som sitt mål å gjennemføre en syntese mellem de to hovedfaktorer i vårt kirkeliv: den institusjonelle folkekirke og «den norske vekkelse.» Hovedopgaven for en norsk praktisk teologi ligger, mener han, i arbeidet for prinsipiell og praktisk forening av og samvirke mellem disse to.

Det kan ikke tvistes om at S.s synteseforsøk er dyktig utført. Men likevel er det mot den prinsipielle behandling i første del at den vesentligste betenkelighet kan reises: nemlig om det er ryddet grundig nok op med kirkebegrepet før forf. gikk til syntesen. Det kunde jo hende at det bak de to linjer i vårt kirkeliv lå to virkelig forskjellige kirkesyn. Der er jo stadig vekk nogen som her griper til skjemaet kirke og sekt. En virkelig syntese kan neppe nåes uten et grundig prinsipp-opgjør på dette punkt. I den lei driver også det ivrige historiske og dogmatiske arbeide som i den siste tid er blitt viet kirkeproblemet. Men på tross av alt det positivt gode som S. utvikler om kirken og menigheten, kan det ankes over noget manglende når det gjelder grunnlaget.

Annen del, om prestens embede og person, har sin spesielle adresse, men jeg antar at ikke minst den delen vil interessere ikke-teologene. Og den er rik på klokskap og alvor.

Det samme gjelder tredje del, sjelesorgen. Det vil bli innvendt at forf. går for lite inn på tidens almindelige sjelepleie. Han går den nu slett ikke forbi. Men når han ikke gjør mer av tingen, er det tydelig i bevisst vilje om å hevde den kristelige sjelesorgs egenart og selvstendighet. Og her taler S. ut av rik erfaring og med stor vekt.

Ingen kan lese S.s verk uten rikt utbytte og stor takk. Det er preget av sin forfatters beste egenskaper: solid og sindig i problembehandlingen, varmt i kjærligheten til kirken.

Johannes Smemo.

Den forvandlede Messias. Av *Hjalmar Söderberg.* Kjøbenhavn 1933, Povl Branner (283 s.).

Utgivelsen av oversettelser fra ett skandinavisk språk til et annet hører til de mere uforståelige fenomener i forlagsvesenet. Og man undrer sig dobbelt over nødvendigheten av å utgi en «autoriseret Oversættelse for Danmark og Norge (!)» når det gjelder en så verdiløs bok som denne av den avdøde svenske litterat. Ikke desto mindre har oversetteren, F. J. Peltz, klart det kunststykke å oversette galt nogen steder.

Han er således ikke klar over at «församling» på dansk heter «Menighed», men bruker «Forsamling» i forbindelser som gir liten mening på dansk.

Hjalmar Söderberg forsøker sig her som historiker på det område som vel er det vanskeligste i hele historieforskningen. Han har en anelse om hvor vanskelig det er, og skriver derfor ofte «sannsynligvis». Det hender ikke sjelden at han øiner flere løsninger på de problemer han stiller. Men i hovedsak er han meget sikker og kjenner i virkeligheten intet til Jesu-liv-forskningens problematikk.

Helt uten forutsetninger for å skrive en bok om den historiske Jesus er han ikke. Han råder over visse klassisk filologiske kunnskaper, om de enn ikke er større enn at han tror boktitelen Panarion har noget med Arins å gjøre. Han kjenner en del litteratur og kan citere og drøfte J. Weiss og Bousset. Men hans kjennskap til den vitenskapelige litteratur er temmelig begrenset. Han legger stundom adskillig skarpsindighet for dagen. Boken er skrevet i en sterkt ironisk tone.

Söderberg hevder meget bestemt at Jesus har levet. Han var Messias-pretendent, d. v. s. rent politisk oprører, for Söderberg vet intet om Messias-tankens eskjatologiske art. De romerske myndighetene fengsler ham under et oprør i Jerusalem. Men Pilatus benåder ham. Formodentlig flykter han så fra landet. Korsfestelsestradisjonen er opstått blandt hans tilhengere som flyktet da romerne slo oprøret ned, og som tenkte sig at han vilde bli henrettet.

Jesus har ikke på nogen måte vært original, men har delt «sin Tids og Samfundsklasses religiøse Forestillinger» som Söderberg naturligvis har den dypeste forakt for.

To kuriøse idéer blir fremhevet meget sterkt og «begrunnet» utførlig. Den ene er at Jesus har båret navnet Barrabas, forfatterens yndlingsidé som han tidligere har viet en bok. Den annen er at evangelistene er bevisste svindlere. Markus visste «ligesaa godt som vi og bedre end adskillige af os», at de underfortellinger han skriver, er løgnhistorier. I det hele tror ikke evangelistene på sine fortellinger «mere end en amerikansk Journalist tror på sine egne Løgne i Kampagnen om et Borgmestervalg i Chicago».

Verkets kvalitet karakteriseres forøvrig ved oplysninger som den at evangeliene skildrer fariseerne og de skriftlærde «som en Samling fuldkomne Idioter» (!), eller den at «ingen gammelkristen Skriftfortolker» har sett utsagn om Messias i Ebed-Jahvæ-sangene (!).

Det farlige ved en bok som denne er at den vil bli fullstendig negligeret av fagfolk, men kanskje kan gjøre inntrykk på usakkyndige lesere. Det kan være at forfatterens anseelse, den dilettanske lærdom, det vitenskapelige apparat, det arrogante legmanns-skjønn som stundom er parret med virkelig skarpsindighet, den ironiske tone og det glødende hat til Kristus virkelig kan gjøre inntrykk på nogen.

Undres forresten på hvor mange det er som leser denne boken? Forhåpentlig bare korrekturleserne og recensentene.

Einar Molland.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretær: pastor *Odd Godal,* adr. Underhaugsveien 13, Oslo.